Brudstykker af

BEDSTED

SOGNS HISTORIE

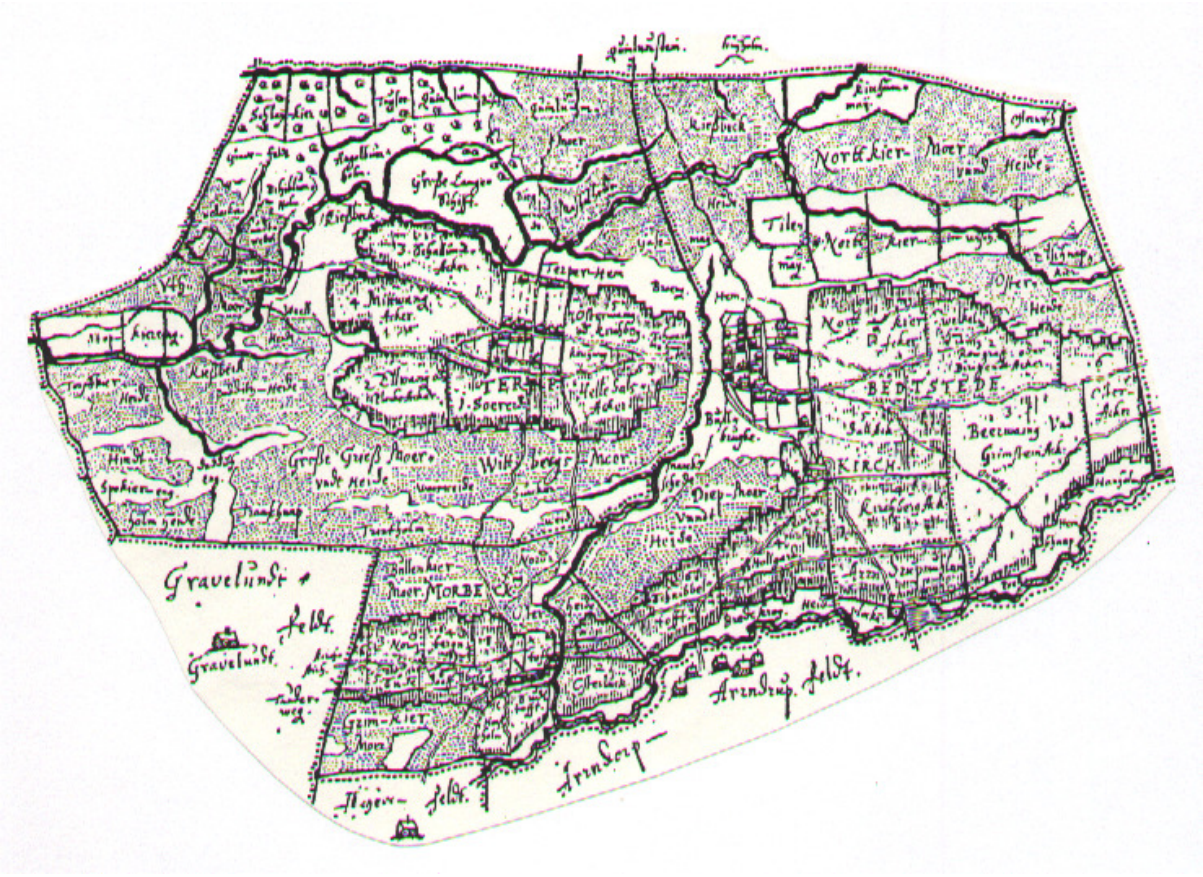

Samlet, bearbejdet og udgivet af

Henning Haugaard

TILLÆG TIL NR. 15 • MARTS 1990

__Indhold

- Navnet Bedsted videnskabeligt betragtet 167
- Stednavne rundt omkring Bedsted sogn 168
- Sønderjyske stednavne 176

Forsidebilledet

viser kartografen Johannes Mejers kort over Bedsted sogn (Bedsted, Terp og Mårbæk) fra 1641. Kortet, der er righoldig på gamle naturnavne og bebyggelsesnavne er tidligere gengivet i større format på side 40. Kortet findes også på side 454. Originalkortet er hentet fra "Johannes Mejers Kort over det Danske Rige", bind III, udgivet ved N. E. Nørlund, København 1942.

Meddelelser

Dette tillægshefte på 34 sider indeholder 3 artikler. De er alle med undtagelse af den første artikel hentet fra bogen "Sønderjyske Stednavne" fra 1936, der blev udgivet af Stednavneudvalget.
Hovedartiklen, Sønderjyske Stednavne, side 176-200, er en alfabetisk liste over ca. 90 almindelige ord, der forekommer i hovedheftet i en eller anden forbindelse, enten som endelse eller som efterled. - Ordlisten kan derfor opfattes som et opslagsværk eller supplement til en forståelse af de enkelte ord i artiklen om Bedsted sogns naturnavne. Et eksempel: På side 488 står der under naturnavne i Arndrup ordet "Åmade". I dette tillægshefte, side 188, kan man derfor nærmere læse, hvad der forstås ved ordet "made".

Med venlig hilsen
Henning Haugaard

ISSN 1903 - 8828

Navnet Bedsted videnskabeligt set

1. **Bedsted** s., S.-Rangstrup h. [1931 bæj·sdæj]. RO 1330-48 Bylstath; 10/3 1347 Bylstet; 26/7 1392 Bilstede. jvf. Bedsted-Terp smst. 4/9 1266 (LB) Bilsteterp; 8/9 1266 (LB) Bilstedterp.
2. **Bedsted**, Kværkeby s., Ringsted h. [1916 bæj·sde]. 1360 (ca. 1580 ÆDA III 355) aff Bestede; KancBrevb 12/8 1574 Bested.
3. **Bested** s., Hassing h. [1856 be·ste, 1867 beste, 1916 besde. 23/5 1367 Bilstæthe, Bilstæth; 26/4 1424 Bilzstet.
Forleddet i de to jyske navne er hidtil blevet forklaret som personnavne. Da kirkelisten i RO bortset fra forbindelser med r kun i to tilfælde med tilnærmelsesvis sikkerhed markerer apokope i forleddet: bramthorp (<*brama, DS VIII 145) og bryddorp (<*brytia-, Brørup, Nudansk Ordbog), medens der ellers skrives brydinæs, bcthætoft, hællæwath, andæfliit, petæsteth, randæbøøl, lindeknut, ængybiergh osv., vil det være metodisk rigtigt i Bedsted 1 at forudsætte et forled på en stavelse. Hvis Bested er af samme oprindelse som Bedsted 1, hvilket på grund af ligheden i de to navnes ældre former er meget nærliggende, udelukkes da mandsnavnene *Bili (DS VI 26 alternativt i Bedsted 1, S. Aakjær i Landet mod nordvest p. 88 alternativt i Bested) og Billi (S. Aakjær a.st. alternativt i Bested). Det første er iøvrigt dårligt hjemlet, idet det kun findes en gang i glno. i et patronymikon (Lind Dopn.), medens det er ukendt i østnordisk. Det sidste er ukendt i vestnordisk, medens det på østnordisk område er særdeles svagt dokumenteret i Danmark, men vel bevidnet i glsv. (Lundgren-Brate). Navnet synes at være spec. svensk, men er muligvis grundlaget for det også i Danmark velkendte slægtsnavn Bille, og vel egentlig identisk med insektnavnet bille.
Af enstavede mandsnavne er *Bil (DS VI 26 aiternativt i Bedsted 1) en konstruktion ud fra stednavne som Bilstrup, Skive landsogn, Hindborg h., 20/11 1302 (vid.) Bilztorp (DS IX 14), og en forsv. landsby i Volborg h., der i en afskr. af dok, 19/7 1288. Tilnavnet ænyda. Bil er utvivlsomt egentlig låneordet bil ”øxe” (DgP II sp. 70). Mandsn. Bild (O. Nielsen OP p. 13 i Bedsted 1, S. Aakjær i Skivebogen 1914 p. 11 i Bedsted) er yderst svagt dokumenteret som fornavn i glda., men er velkendt som tilnavn i dansk og vestnordisk.

Der er dog størst sandsynlighed for, at forleddet i de jyske navne er det til grund for sidstnævnte tilnavn liggende appellativ glda. bild, m. i årbild ”skær på en plov (ard)”, oldn. bildr, m. opr. ”vinkel”, men dernæst om forskellige vinkelformede skærende redskaber...”. (Fritzner under bildr), isl. bildur ”ladejærn, lancet; pil eller andet skudvåben; kileformet plet på siden af fårets hovede, ”grime”; grimet væder eller bede”. (Blöndal), no. bild ”ladejern, redskab til åreladning” (Aasen), sv. bill ”plogskär; årder; spetsig järnstång til att. hugga hål i is, isbill” (SAOB), sammenblandet med det beslægtede tyske låneord bil ”øxe”. Ordet antages at foreligge i Bilgrav, Balling s., Rødding h, (DS IX 59) og indgår desuden i Bilse, K.-Stillinge s., Slagelse h., 23/4 1352 Bilzæ (sidste led glda. sæ ”sø”, opr. navn på det vest for landsbyen liggende moseparti Søen, hvis langstrakte i begge ender tilspidsede form har været sammenlignet med en bild), Bilsbæk, ørting s., Hads h., 30/5 1433 Bilzbek (jvf, det ensbetydende islandske Bildsá, NG 11 p. 274) og Biltoft, Næsbjerg s., Skast h., 25/7 1485 Biltoffth (i DS IX 14 tolket af mandsn. *Bili ovf.), som ligger i en vinkel begrænset af Skonager Lilleå og et tilløb til denne. En afledning foreligger i det skånske sognenavn Billinge, Onsjö h. ved Billa bäck (Palmér i ANF 1936 p. 49). Ordet eller afledninger af det indgår i en række svenske, norske og islandske navne, se Hellq.Sjön. I 51, Franzén, Vikbolandet p. 152 f., Elgqvist i Hyltén-Cavallius för. årsbok 1931 p. 23, OGB 111 183, H. Gustavson i Ortn.Upps.Årsskr. 1938 p. 25 f., NG 1 p. 354, 7 p. 411, 10 p. 40f., 11 p. 274, 15 p. 215, Indrebø, Stadnamn fra Oslofjorden p. 163 f. Ved Rabilla minder landskabet if. Franzén (a.st.) påfaldende om et plovjern, og ligheden med en bild består ved flere af de norske lokaliteter i en smal, langstrakt mod begge ender tilspidset landskabsform. Med hensyn til Bedsted 1 kan landsbyens karakteristiske beliggenhed i en vinkel, der begrænses af de ikke ubetydelige vandløb Arnå og Bulbro Bæk, have givet anledning til navnet, medens det er uklart, hvorfor ordet er blevet brugt i Bested. Til bortfaldet af l

foran s har K. Hald (Vore Stedn, p. 130) nævnt paralleller, hvortil kan føjes Bissinge, Stege lands., Møn, RJb beg. af 1400t. Bilsingæ, Kåstrup, Tommerup s., Ars h., 6/4 1463 Kolstrup, Råsted, opr. Rolsted (ndf. p. 107) og Snastrup, Framlev s. og h., 11/1 1460 Snalstrup. Bortfaldet har fællesdansk udbredelse, hvorfor Bedsted 2 formelt kan være af samme oprindelse som Bedsted 1 og Bested. Den dårlige overlevering af det sjællandske navn umuliggør dog et valg mellem de mange formelle muligheder, der her kan komme i betragtning.

Kilde:
- John Kousgaard Sørensen: ”Danske bebyggelsesnavne på -sted”. Gads Forlag, 1958, side 37.

Stednavne rundt omkring Bedsted sogn

I nedenstående artikel bringes et repræsentativt udvalg af de mange og vidt forskellige stednavne, der findes rundt omkring Bedsted sogn.

Stednavnene er ordnet alfabetisk ligesom også deres forklaringer er hentet fra 5-bindsværket om sønderjyske stednavne.

Agerskov, Sb [agesgau]. (Her?) udat. 1250-1300 (LB) Akerbeck; RO 1330-48 akærskogh; (her?) 18/1 1475 (Pavens Kopibog) im de Gerescola; 14/8 1508 (LB), 9/7 1510 (LB) Aggerschou; Sk 1541 aggerschow; Sk 1541-43 Aggerschou; Sk 1542 Aggerschow; Jb 1542-43 Aggersohou, aggerschow; Reg 1580, Jb 1604-05 Aggerschow; Jb 1639-40 Aggerschouw; Mejer 1649, Danckw 1652 Aggersohow; Jb 1672 Aggerschouff; Præsteindb. 1766 (Sønderjysk Årbog 1913 p. 259) Agerskau, efter vor dialekt Auerskau; DAt1 Agerskov; VSK Aggerskov K & B.; Aagaard 1815 Agerskov (Auerskov); Gst 1857-58 Agerskov; Lyngby 1859 [aw.skåw]; Trap¹ Agerskov; TGst Aggerschau; Nik. Andersen [awesgaw]; Gst, Postadr 1941 Agerskov. Af subst. ager. Navnet har sikkert betegnet en sammenhængende skovstrækning med et mindre, opdyrket område. Endnu på Mejers kort er der betydelige skovarealer i sognet, men på Rhodes tid er de forsvundne (Rhode 1775 p. 477). Agerskov forekommer også som bebyggelsesnavn i Finderup S., Nørlyng H. (1326 (1574 ÆDA II 206) Aggerskoff) og i Bording S., Hamruni H. (M 1688 Agerschou).

Alslev, Lb [alslaw]. 11/10 1267 (LB) Alsle; 30/3 1280 (LB), 22/9 1280 (LB), 20/8 1379 (LB), 10/4 1412 (LB), 7/11 1470 (LB), 29/4 1472 (LB) Alsleff; 7/8 1475 (LB) Alsle; 25/9 1482 (LB) Alsleff; l2/11 1488 (LB) Alsleff, Allsleffue; 29/5 1490 (LB) Alsle; 4/5 1491 (LB) Alsleff, Alsleue; 18/2 1492 Alsleue; 20/2 1492 (LB), 7/8 1493 (LB), 9/7 1494 (LB), 1/10 1494 (LB), 19/10 1496, 5/5 1499 (LB) Alsleff; 3/6 1500 Halslau; 9/7 el. 16/7 1503 (LB) Alsleue; 10/12 1503 (LB) Alsle; 10/1 1504 (LB) Alslef, Alsleffue; 30/4 1505 Alssleue; 1/9 1505 (LB) Alsle; 6/6 1509 (LB) Alsleue, Alsleuen; 16/12 1510 (LB) Alsleff; 13/7 eller 20/7 1517 (LB) Alsleue; 23/10 1519 (LB) Alsleff; 14/4 1521 (LB) Alsle; 14/5 1521 (LB) Alsleuen; 24/6 1521 (LB), 27/7 1522 (LB) Alsle; 2/9 1528 (LB) Alsleffuen; 5/1 1529 (LB), 16/6 1539 (LB) Alsle; 9/7 1539 (LB) Alsleuen; 7/8 1539 (LB) Alse; 16/8 1539 (LB) Alsle; 5/11 1539 (LB) Alsleuen; 4/10 1546 (LB) Alsle; Sk 1548 Alssslefue; Jb 1607, Mejer 1648, Danckw 1652, Sk 1676 Alschleff; Jb 1704, Jb 1723 Allschleff; U 1763 Alsleben; DAtl, VSK, Gst 1857-58, Trap¹ Alslev; TGst Alsleben; Postadr9, Gst Alslev; Trap4 Alslev N. f. Aaen. - Mandsnavnet glda. Alf, oldn. Alfr.

Asset, Gde og Hse [aset]. 10/12 1503 (Lb) Assithe marck; Sk 1548 Assydt; Jb 1607 Assitt; Mejer 1648 Assyth; Mejer 1649 Asith; Danckw 1652 Assith; Sk 1676 Assitt; Jb 1686 Assit; Jb 1704 Assith; Reg 1704 Assit; Reg 1709 Assitt; Jb 1723 Assit; DAtl Assith; VSK Asseth; Gst 1857-58, Trap¹ Assit; TGst Assith;

Postadr9, Gst Asset. - Efterleddet er subst. glda. with ”Skov”, se indl. under ved. Forleddet antagelig et af trænavnene ask eller asp med bortfald af k eller p i trekonsonantgruppe.

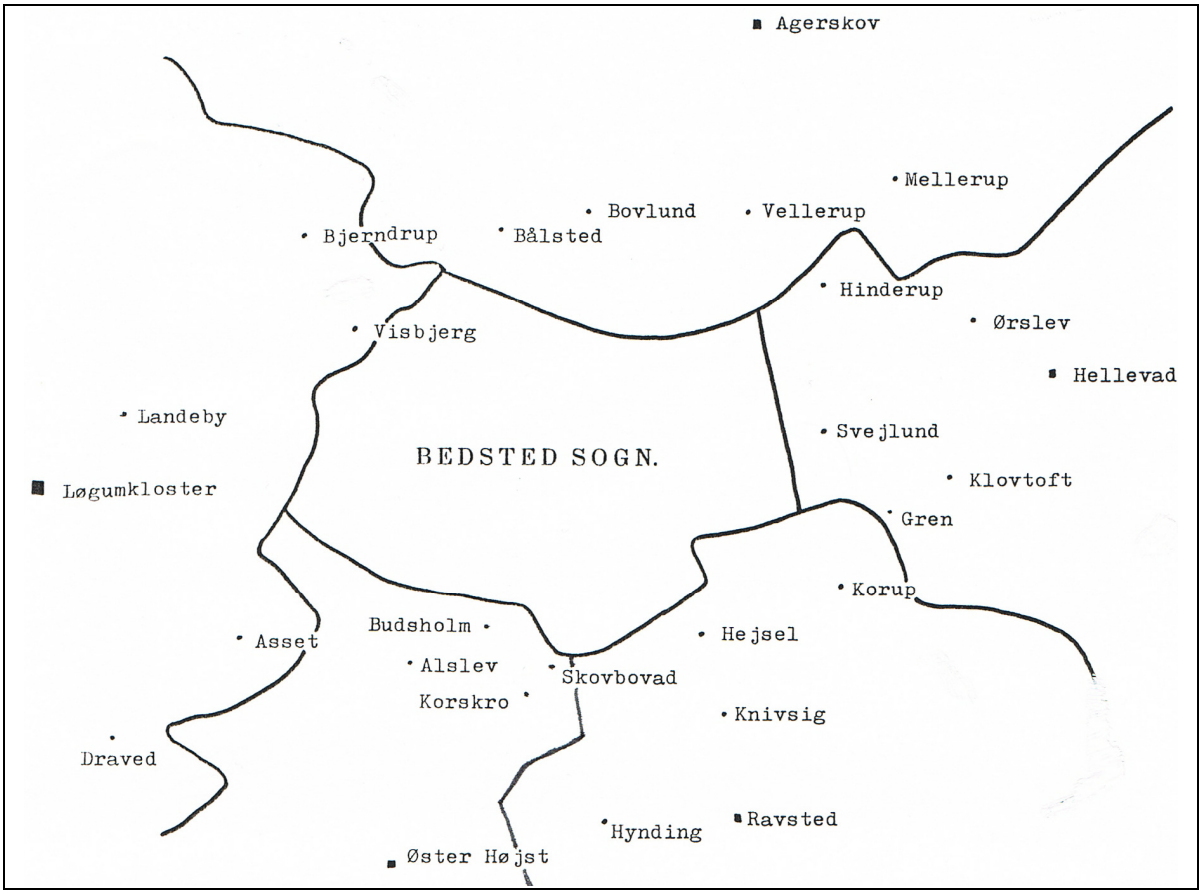

Skematisk kort over Bedsted sogn i midten med de omkringliggende sogne udenom. Kun de stednavne, der er medtaget (26 ialt) i artiklen, er indtegnet på kortet, så man kan danne sig et billede af hvor præcist stedet ligger i forhold til Bedsted sogn.

Bjerndrup, Lb [bjændrup]. 13/2 1344 (LB) Bierndrup; 20/8 1379 (LB) Biernetorp; 18/8 1512 Biorndorpp marck; 18/8 1512 (LB) Bierdrupmark; 23/8 1512 (LB), 27/11 1531 (LB) Bierndrup; Sk 1548 Byerndrup; 13/11 1567 (LB), 17/11 1567 (LB), 13/12 1567 (LB), 18/12 1567 (LB) Bierndrup; 21/10 1568 (LB) Bierndorp; 4/11 1568 (LB) Bierndrup; Jb 1604-05 Berndorphoff; Jb 1607, Mejer 1649, Danckw 1652 Berndrup; Sk 1676 Bierndorff; Jb 1686, Reg 1704 Bierendorff; Reg 1709 Behrendrop, Behrendorff; Jb 1723 Behrendorff; DAtl Berendrup; VSK Berendorf; Gst 1857-58, Trap¹ Bjerndrup; TGst Behrendorf; Postadr9, Gst Bjerndrup. - Forleddet går antagelig som i de andre sønderjyske Bjerndrup'er tilbage til et Biarnar-, den gamle genitiv af mandsn. glda. Biorn; jfr. Mar. Kristensen i NoB VIII p. 125. Formelt er der dog også mulighed for det sjældnere mandsn. glda. Biarni, glsv. Biærne.

Bovlund, Lb [boulun]. 4/9 1266 (LB) Borlund; 11/10 1267 (LB) Burlund; 3/5 1417, 26/9 1474 (LB) Borlund; 15/10 1510 (LB) Borlundt; 11/2 1521 (LB) Borlund; Sk 1541, Sk 1542 Borlunt; Jb 1542-43 Borlunt, Borlunnt; Sk 1543 Burlundth; 13/12 1567 (LB), 18/12 1567 (LB) Borlundt; 21/10 1568 (LB) Borlunde; 4/11 1568 (LB) Borlundt; Reg 1580 Borlunt; Jb 1604-05 Borlundt; Mejer 1649 Baurlundt; Danckw 1652 Bourlundt; Jb 1672, Jb 1690 Bourlund; DAt1 Baulund; Dörfer 1805 Baulund, Buerlund (Borlund); Gst 1857-58 Bovlund; Lyngby 1859 [bowlun]; Trap¹ Bovlund; TGst Baulund; Nik. Andersen ['bowlun]; Gst, Postadr 1941 Bovlund. - Ifl. la Cour (Sønderjyllands Historie I p. 224), der iøvrigt med urette

opfatter formen Burlund i dok. 1267 som et selvstændigt bebyggelsesnavn, af guden. oldn. Borr. Mere sandsynligt er det, at navnet er et glda. *Borthlund med bortfald af th i trekonsonantgruppe, sammensat med subst. glda. borth, der indgår i stednavne i bet. ”kant, rand” (O. Nielsen i UBl II p. 22). Bovlund ligger ved foden af et fremspringende bakkeparti, der her falder temmelig stejlt af mod vest og syd (jfr. Bovlund Bjærg ndfr.). En anden mulighed er dog, at borth har bet. ”planke”. Hvorledes overgangen til bov, skal forklares er tvivlsomt. Man kunne måske tænke på påvirkning fra ordet bue, der også bruges som terrænbetegnelse (jfr. u. Bov, Sb., 3271).

Budsholm, Nørre, Gd ['nøe' 'busholm]. (Her?) 5/12 1279 (LB) Bodds holmæ; 22/8 1470 (LB) Busholm; 7/11 1470 (LB) Buszholm; u. D. 1470 (LB) Bussholm; 29/4 1472 (LB) Busholm; 7/8 1475 (LB) Busholm, Budzholm; 25/9 1482 (LB) Busholm, Buszholm; 12/11 1488 Bussholm; 10/12 1503 (LB), 10/1 1504 (LB) Buszholm; 13. eller 20/7 1517 (LB), 2/9 1528 (LB) Bussholm; 5/1 1529 (LB) Buszholm; Sk 1548 Budtzholm; Jb 1607, Mejer 1648 Butzholm; Danckw 1652 Butzholm (Meyerhoff); Sk 1676 Butzholm; Reg 1686 Budtzholm; Jb 1704 Butzholm; Jb 1723 Butzhollm, Butzholm; U 1763 Bützholm; DAtl Budsholm; VSK Butzholm; Gst 1857-58 Nørre Budsholm, Trap¹ Nørre-Budsholm; TM Butzholm; TGst Norder-Butzholm; Postadr9 N.-Busholm; Gst Nre Busholm; Trap4 N.-Bodsholm. - Af mandsuavnet glda. Butsi eller glda. *But, oldn. Butr.

Bålsted, Gde [bå·lstej]. Dörfer 1805 Baalstedt; Trap¹ Baalsted; TGst Baalstedt; Nik. Andersen [æ bå·lsdej]; Gst, Postadr 1941 Baalsted. - Se Baalsted ndfr. u. naturnavne i Bovlund.

Draved, Skov, Gde og Hse. 25/ø 1263 (LB) Drowidt (silva); 30/3 1280 (LB) silva Drawidt; 22/ø 1280 (LB) Drowidt; 1/2 1481 DrølTuidh, Drøffuith dighe; 9/ 1489 Drowet Dige; 20/4 1490 (LB), iO/ 1490 (LB), 29/5 1490 (LB) Drowidt, 3/3 1505 Drowetdigk; 8/5 1505 (LÆ), °/ 1505 (LB) Drowidt; /s 1519 (LB) Drowidt, Droffuit; 23/, 1519 (LB) Drowidt; i7/ 1539 (LB) Droffuit; Sk 1548 Droufvydi; Jb 1607 Drowit; Jb 1686 Drawet; Jb 1704 Drivitt, Dtauwitmarck; VSK Drouitt; Opl. c. 1920 [dræw'q; Postadr9, Trap4 Draved. - Efterleddet er subst. glda. with ”skov”(se Indl, under Ved), Forleddet antagelig subst. glda. dragh n. Efter den tidlige Overgang af gh > w foran w indtræder der Runding af det foregaaende a; jfr. den parallelle Udv, i Navnet Draaby, Sb. i Mols II. (VJb Draghby; '3/b 1332 Draughby; 21/6 1441 Droby; udt. [dro'boj']. Af den således opståede form Drow(w)ith, der fremtræder i de fleste ældre belæg og i den moderne udtale (se ndfr. under Naturnavne), udvikler der sig imidlertid allerede i middelalderen en sideforrn med ø (1481 Drøffuidh), rimeligvis i tryksvag stilling under påvirkning af det foregående r (jfr. BrN GG I p. 186 f.); hertil svarer udtaleformerne [dræwi] og [dröwasgåw] (se under naturnavne). Betydningen af glda. dragh i dette navn er snarest ”engdrag” el. lign.; jfr. DS II p. 51. Skoven er omgivet af mose- og engstrækninger.

Gren, Gde. VSK Greengde; Sehröder Topographie 1837 Greengsard; Gst 1857-58 Grenegd.; Trap' Grenegaard; TGst Green; Postadr9 Grenegaard I, Grenegaard II; Gst Grenegaarde; Trap4 Gren. - Oprindelig een gård, der i 1909 blev delt i to (Trap4 IX p. 425). Efter naturnavnet Gren i Klovtoft.

Hellevad, Lb. RO 1330-48 Hællæwath; /io 1334 (LB) Hellewadt; statuter og medlemsfortegnelse for St. Gertruds gilde i Flensborg 19/b 1379-1509 Heldevath; SJb 1436 Holdewat; 18/9 1477 (LB) Hellewadt; 29/3 1498 Helwad; 21/5 1500 (17. årh.) Heldewadt, Heldewat; SJb c. 1513 Holbath; 23/2 1514 (LB) Heldewadt; 13/7 eller 20/7 1517 (LB) Helleuadt; beg. af 16. årh. (Ny Kirkehist. Saml. I p. 669) Helwadt; 15/4 1519 (LB) Heldewaytt; Jb 1535 Helldevadt; Sk 1539 Helldewatt; Jb 1609, Jb 1639-40 Heldenwadt; Mejer 1648 Heldewath; Danckw 1652 Heldewat; Jb 1672 Heldewad; Sk 1676 Helldewath; Reg 1684-87 Hellewad; DAtI Heldevad, Heldewad, Heldewadt; VSK Heldevad; Gst 1857-58, Trap' Hellevad; TGst Hellewatt; Gst

Hellevad. - Af Subst. glda. *hællæ, ænyda. hælde ”flad sten” (Kalkar), oldn. hella. Det er antagelig stenene i selve vadet, der har givet anledning til navnet.

Hessel, Lb. 3/9 1349 (LB), 28/6 1486 (LB) Hæssel; 19/10 1496 Hesel; 10/8 1504 Hissel; 13/7 el. 20/7 1517 (LB), Sk 1543 Bessel; Jb 1607 Hessell; Mejer 1648 Heissell; Danckw 1652 Höysel oder Heysel; Sk 1676 Heyßel; Reg 1685 Hißell; Jb 1686, Jb 1704 Heißel; Jb 1723 Heysell, Heysell, Heyßell; DAtl Heisel; VSK Hejsel; Gst 1857-58, Trap1 Hessel; TGst Heisel; Postadr9, Gst Hessel. - Af Kollektivet glda. hæslæ (i Stednavne), oldn. hesli n. ”bevoksning med hassel”.

Hinderup, Gde og Hse. Jb 1535, Sk 1539, Jb 1609, Mejer 1648, Danekw 1652, Sk 1676, Reg 1684-87, DAt1, VSK, Gst 1857-58, Trap', TGst, Gst Hinderup. - Navnet forekommer flere gange i Jylland. Af tilnavnet glda. hind (Gen. -ar); eks. Petrus hind 1268, Rep. Nr. 375.

Hynding, Lb. 7/10 1470 (LB) Hönning; u. D. 1470 (LB) Hunding; 29/4 1472 (LB) Hønninge; 18/7 1481 Hundingh; 24/7 1482 Hundingh, Hundinghe; 25/9 1482 (LB) Hynning; 28/6 1486 (LB) Hønning; 12/11 1488 (LB), 7/8 1493 (LB) Hønninge; 9/7 1494 (LB) Hønning; 1/10 1494 (LB) Hønninge; 10/8 1504 Hunning; 30/4 1505 Hundingen; 21/9 1531 (LB), 21/5 1539 (LB) Hunding; Sk 1543, Jb 1543 Hundingh; Jb 1613 Hündingh; Jb 1634 Hünding; Mejer 1648 Hünding; Danckw 1652, Jb 1660, Delingsreces 1661 Hunding; Reg 1685 Hünding; Reg 1712 Hunding; Jb 1712 Hünding; DAt1 Hynding; VSK Hunding; Gst 1857-58, Trap1 Hynding; TGst Hünding; Postadr9, Gst, Trap4 Hynding. - Identisk med landsbynavnet Hynning i Eggebæk sogn, Ugle herred (SJb 1462 Hundinghe). Navnet er uklart, men kunne formelt være en afledning af dyrenavnet hund.

Højst, Øster. Sb. Udat. indtil 1200 (LB), udat. Valdemar Bisp i Slesvig 1179(?)-1192 [1209] (LB) Høxet; Reg CapSles 1352 (1661-70) Holeseth; 18/3 1369 (LB) Høghst; Paaskr. på Dok. 13/12 1395 Høst; 10/4 1412 (LB) Høgstæthe; SJb 1436 Huxstede; 31/5 1455 (LDipl) Høxst; 21/6 1460 (LB) Høwest; 4/5 1491 (LB) Høyst, Høyste; 5/5 eller 20/9 1492 Høysthe; 19/10 1496, 24/8 1497 Hoiste; 10/1 1504 (LB) Høist; 10/8 1504, 28/8 1504 Hoyst; 26/2 1505 (LB) Østerhøyst; 30/4 1505 Osterhøste, Østerhøste; 7/5 1505 (LB) Østerhøyste; 9/7 1505 Høste, Österhøsth; 1/5 1519 (LB) Høyst [Persontilnavn]; 14/5 1521 (LB) Høygest; 5/1 1529 (LB), 27/9 1531 (LB) Høyst, Høyste; 1/3 1533 (LB) Høyste; 17/5 1539 (LB) Høiste; 21/5 1539 (LB) Østerhøyst; 16/6 1539 (LB) Østerhøist; 9/7 1539 (LB) Østerhøyst; 16/8 1539 (LB) Østerhøiste; 5/11 1539 (LB) Østerhøyste; Jb 1543, Sk 1543 Hoyst; Sk 1548 Osterhoßt; Reg 1604 Höyst; Jb 1607 Oster Hoystt; Jb 1613 Hoyste; Mejer 1648 Hoist; Danckw 1652 Hoyst; Sk 1676 Osterhoist; Reg 1685 Höyst; Jb 1686 Osterhoist; Regnsk 1696 i Sk 1567-1711 Höyst; Jb 1704 Osterhoist; Reg 1712 Hoyst; Jb 1723 Osterhöyst, Oster Höyst; DAt1 Hoist; VSK Høyst; Gst 1857-58 Øster Højsted; Trap1 Høisted (Høist), Øster-Høisted; TGst Oster Hoist; Postadr9 Højst (Øster-Højst); Gst Ør Højst. - Forleddet er enten subst. glda. høgh ”Høj” eller adj. glda. høgh ”høj” eller mandsnavnet (tilnavnet) glda. Høk ”Høg”. Efterleddet er snarest -sted, se indl. Formerne i de tre ældste kilder, af hvilke de to første synes at være afhængige af hinanden, kunne dog tyde på, at det er et opr. -sæt, der senere er omtydet til -sted. Dette efterled, som kan være etymologisk identisk med landsbynavnet Sæd i Ubjærg sogn, 3122, indgår muligvis i tre andre landsbynavne i Slogs herred, nemlig Rens i Burkal sogn, 3135 (18/10 1340 (LB) Rindseet), Hornse i Rabsted sogn, 3133 (RegCapSles 1352 Hornset) og sognebyen Rabsted (U. D. 1298 (LB) Raperhet, RegCapSles 1352 Rapset). Da former på -set af disse navne imidlertid ikke forekommer i et eneste original-diplom, må endelsen dog anses for usikker; dette gælder særlig navnene på -sted, Højst og Rabsted, idet endelsen -stet i et middelalderligt dokument af en afskriver meget let kan fejllæses som -set.

Klovtoft, Lb. 9/10 1334 (LB), 18/9 1477 (LB) Kloutofft;. 25/10 1486 (17. årh.) Klowtofft; 21/5 1500 (17. årh.) Cloutofft, Clowtofft, Clawtofft, Clautofft; SJb c. 1513 Clauetoft; 15/4 1519 (LB) Klofftofft; Jb 1535, Sk 1539 Clauetofft; 4/11 1568 (LB) Klotofft; Jb 1604-5 Clofftofft; Jb 1609 Clouwtofft; Jb 1639-40 Klofftofft; Mejer 1648 Clowtoft; Danckw 1652 Clowtofft; Jb 1672 Clofftofft; Sk 1676 Klautofft; Reg 1684-87 Cloutofft; Jb 1704 Klautofft; Mandt 1707 Kloutoft; DAtl Clautoft, Klofftofft; VSK, Gst 1857-58, Trap1 Klovtoft; TGst Klautoft; Gst Klovtoft. - Samme navn som Klovtoft, Gde i Jels sogn, Frøs herred, 3052, (Jb 1604-05 Clofftofft), og det sjællandske Klovtoft e, Lb, i Høje-Taastrup sogn, Smørum herred (30/8 1346 (Vid. 1398) Kløuætoftæ; 15/12 1391 Klofuetoftæ). Forleddet kunne være et glda. *klof, *klovæ med betydningen ”Kløft”, der forudsættes i det ofte forekommende stednavn Klovhøj. Jfr. oldn. klof, n. ”Kløft”, klofa, f. ”Kløft, Fjeldkløft”, klofi, m. ”åbning i landskabet, der omsluttes af højder, som begrænser den på begge sider og løber sammen i en vinkel” (Fritzner), samt glsv. klovi ”klyfta, stenklyfta" i stedn. glsv. clovasten (Söderwall). Imidlertid synes et appellativ med betydningen ”kløft” ikke at stemme med naturforholdene. I nogen afstand fra Klovtoft i Jels sogn findes en sænkning ved navn Dybdal, medens de to andre ligger på forholdsvis jævnt terræn. Der var måske derfor grund til at antage klov i en anden betydning, kløvet træstykke” el.lgn.; jfr. Sv. Dial. klov- står ”gärdesgårdsstör af klufvet trä" (Rietz). Navnet måtte da sigte til det materiale, hvormed toften var indhegnet, og ville således fra betydningens side være en parallel til oldn. skiðgarðr ”indhegning”. Imidlertid er der også den mulighed, at forleddet ligesom i talrige andre navne på -toft kan være et personnavn; Et glda. *Klovi ville svare til det fra dalsland kendte personnavn Klove, der også indgår i det sv. stednavn Klovarp i Kinds herred, Älvsborgs län (SOÄ VII, 2 p. 221); oldn. klofi forekommer som tilnavn. Nær beslægtet er også mandsnavnet oldn. Klaufi, glsv. *Kløve i stednavnene Klöwaridh og Cløwæstum (Lundgren-Brate p. 150), der på dansk grund indgår i stednavnet Kløvested, N.-Dalby sogn, Ramsø herred (6/7 1347 Kløuæstæthæ); jfr. tilnavnet glda. Kløf (Eks. Pæther Kløff 5/10 1406; Pelle Cløff 8/4 1472).

Knivsig, **Store**, Gde. 11/1 1496 (LB) Knyffsijgh; 9/3 1496 (LB) Knijffsijg; 6/7 1496 (LB) Knyffsijg; 30/4 1505 Knyuesigh; 9/7 1505 Knyuesygk; 19/7 eller 12/7 1514 (LB) Knyffsijg, Knijffsijg; 1/3 1533 (LB) Knijffsijck; Sk 1548 Knyfsßigh; Jb 1607 Knippsick; Jb 1613 Knipsich; Mejer 1649 Knifsick, Knyffsyck; Danckw 1652 Knyffsieck; Sk 1676, Jb 1704 Knieffsieg, KniefTsig; Jb 1723 Knifßig, Kniefßieck; DAtI Kniffsig; VSK Butzholm Knivsig; Gst 1857-58 Store Knivsig; Trap1 Store-Knivsig. TGst Groß-Knifzig; Postadr9 St.-Knivsig; Gst Ste Knivsig. - Forleddet er rimeligvis subst. kniv, anvendt om et smalt areal. Jfr. Knivager i Mjolden sogn, 3114. Vedr. VSK Butzholm K. se Budsholm, Højst sogn, 3132.

Korup, Lb. 25/2 1369 (LB) Quorup; RegCapSlesv 1466 (Ulr. Petersen c. 1700) Cudorp; 25/9 1482 (LB), 12/11 1488 (LB), 4/5 1491 (LB), 11/1 1496 (LB), 9/3 1496 (LB), 6/7 1496 (LB) Korup; 21/5 1500 (17. årh.) Quorup; 10/8 1504 Korup; 9/7 1505 Kodorppe; 19/7 eller 12/7 1514 (LB), 13(20)/7 1517 (LB) Korup; 5/11 1522 (LB) Koruppe; Sk 1543, Jb 1543 Korup; 20/10 1546 (LB) Quorupfelde; Sk 1548 Korup; Reg 1580 Kurup; Reg 1604 Quorup; Jb 1613 Korup; Mejer 1648 Quorup; Danckw 1652 Quorup oder Kurup; Reg 1685 Quorup; Jb 1686, Jb 1704 Kurup; Reg 1712 Korrup; Jb 1723 Kurup; DAtl Quorp eller Korop; VSK Quorp; Gst 1857-58, Trap1 Korup; TGst Quorp; Postadr9, gst Korup. - Af mandsu. glda. Ko, der indgår i enkelte andre jyske torpnavne, fx Kvorup, Kvong sogn, V. Horne herred. (Mandt. 1606 Korrup).

Korskro, Kro. Gst 1857-58 Korskro; Trap1 Korsveikro; TGst Kreuzkrug; Postadr9 Korskro (Korsvejkro); Gst Korskro. - Navnet skyldes beliggenheden ved en Korsvej.

Landeby, Lb. 24/5 1490 (LB), 20/2 1492 (LB), 18/6 1509 (LB) Landbui; 24/11 1510 (LB) Landby; 16/12 1510 (LB) Landbuj; 23/10 1519 (LB), 23/5 1530 (LB) Landbui; 4/10 1546 (LB), Sk 1548 Landby; Jb 1607 Lundbuy; Mejer 1649, Danckw 1652 Landeby; Sk 1676 Landebuy; Jb 1686 Landebje, Landebye; Jb 1704

Landebüy; PlovReg 1704 Landebuy; Reg 1709 Landebüe, Landbye; Jb 1723, DAt1 Landebye; VSK Lunde B.; Gst 1857-58, Trap1, TGst, Postadr9, Gst Landeby. - Af subst. glda. land n. ”landstrækning". Når ordet her optræder som forled, har det vel en mere speciel betydning ”dyrket eller beboet land”, ligesom når det enkelte gange forekommer usammensat som stednavn (fx Laen i Glesborg sogn, N.-Dyrs herred, 23/6 1440 (Aarhusb.) lande).

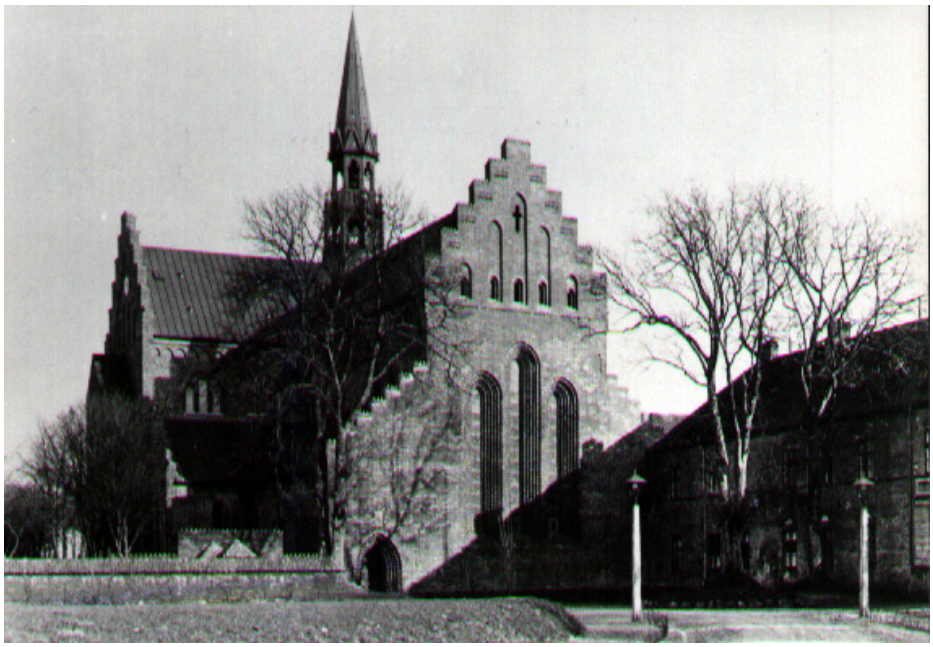

Et nyere postkort fra Løgumkloster med kirken. På kortets bagside står: ”Med eneret, Løgumkloster boghandel v/ Gunder Nissen”. Billedet er fra 1950-erne.

Løgumkloster. Som eksempler kan anføres: Annal 1084-1314 (Hamsfort SRD III 306) Løum; udat. Omer Bisp i Ribe 1178-1204 (LB) Løghum; udat. Valdemar II Konge 1202-1241 (LB) Løgum; udat. Valdemar II Konge 1202-41 (1575 ÆDA V 781) Lugem; Tuvo Bisp i Ribe 1214-1230 (1575 ÆDA V 767) Loco Dei; 1228 (1575 ÆDA V 769, 770) Loci Dei, Lugem; 14/4 1237 (LB) Løghum; 1246 (1575 ÆDA V 778), 1251 (1575 ÆDA V 777), 1252 (1575 ÆDA V 767), Dag? 1255 (Hamsfort) Loci Dei; 6/5 1263 (Exordium Caræ Insulæ), 21/10 1263 (Exordium Caræ Insulæ) Loco Dei; 18/8 1266 (Hamsfort), 25/1 1269 (Hamsfort), Dag? 1272 (Hamsfort) Loci Dei; 8/11 1277 (LB) Lugum; 1277 (1575 ÆDÅ V 768) Lugem, Lugum; 30/3 1280 (LB) Løghum; Udat. 1250-1300. (17. årh.) Lyom Closter; RO 1300-20 (her?), 8/9 1313 (LB), u. D. 1320 (LB), RO 1330-48 (her?) Løghum 3/3 1334 (LB) Loci Dei; 18/10 1340 (LB) Løghum; 20/8 1344 (LB) Løgum; 20/8 1344 (LDipl) Løghum; 29/11 1345 (LB) Løgum; 10/3 1347 Lyyghum; 6/4 1347 (LB), 15/6 1347 (LB) Løghum; 30/8 1348 (LB), 3/9 1349 (LB) Løgum; 22/1 1365 (Hamsfort) Loci Dei; 1367 (1575 ÆDA V 773) Lugem; Dag? 1371 (Hamsfort), 1/9 1376 (LB), 17/10 1376 (LB), 29/7 1386 (Hamsfort), 17/5 1397 (LB) Loci Dei; 1397 Lughumcloster, Lugumcloster; 2/3 1400 Løghm claster, Loci Dei; 10/4 1412 (LB) Løgum Closter; 27/12 1414 (LB), 23/3 1420 Loci Dei; 21/12 1425 (LB) Lugum Closter; 21/4 1444 (LB) Lyom Closter; 18/12 1447 (LDipl), 31/12 1447 (LDipl), 22/2 1461 (LB) Loci Dei; 17/8 1461 (Voss) Lugum; 23/12 1462 (LB) Loci Dei; 13/9 1463 (LB) Lyom Closter; 28/9 1463 (LB) Loci Dei; 4/4 1464 Lyom Closter; 22/8 1470 (LB), 7/11 1470 (LB), 29/4 1472 (LB) Lugum Closter; 15/5 1473 (RegChrl) Lumekloster; 26/9 1474 (LB) Lyom Closter; 7/8 1475 (LB) Lugum Closter; 30/11 1476 (LB) Loci dei; 18/9 1477 (LB), 21/5 1478 (LB) Lyom Closter; 22/3 1480 (LB) Lugum Closter; 1/2 1481 Lyom closter; 27/3 1482 (LB) Ludemcloster; 5/5 1484 Lume kloster; 25/1 1487 (16. årh.) Lugum; 4/7 1487 (LB) Loci dei; 28/12 1489 (LB), 10/5 1490 (LB), 24/5 1490 (LB), 29/5 1490 (LB) Lyom Closter; 10/8 1490 (LB) Luum closter; 2/5

1491 (LB), 4/5 1491 (LB) Lyom Closter, 10/8 1490 Luum Closter; 2/5 1491 (LB), 4/5 1491 (LB) Lugum Gloster; 20/2 1492 (LB) Lyom Closter; 18/3 1492 (LB) Lugum Closter; 25/8 1492 (LB), 24/4 1493 (LB), 9/7 1494 (LB) Lyom Closter; 12/8 1495 (LB) Loco dei; 11/1 1496 (LB) Lyom Closter; 17/1 1496 (LB) Lugum Closter; 9/3 1496 (LB), 11/3 1496 (LB), 16/3 1496 (LB) Lyorn Closter; 10/5 1496 (LB) Loco dei; 6/7 1496 (LB), 5/9 1496 (LB), 17/10 1496 (LB), 12/5 1498 (LB), 12/9 1498 (LB), 5/5 1499 (LB), 1/6 1499 (LB), 31/7 1499 (LB), 23/5 1500 (LB) Lyom Closter; 25/5 1500 Lumecloster; 15/12 1501 (LB) Løgum Closter; 25/5 1502 (LB) Lugum Closter; 15/11 1504 (LB), 14/1 1505, 26/2 1505 (LB) Lyom Closter; 30/4 1505 Lume klostere; 7/5 1505 (LB), 10/5 1505 (LB) Lyom Closter; 1/9 1505 (LB) Lugum Closter; 4/4 1506 (LB) Lyom Closter; 22/11 1506 (LB) Lugum Closter; 21/3 1508 (LB), 10/4 1508 (LB), 14/5 1508 (LB) Lyom Closter; 23/9 1508 (LB) Loci dci; 6/6 1509 (LB) Lyom Closter, Lugum Closter; 7/6 1509 (LB) Lyom Closter; 13/6 1509 (LB) Lum Closter; 4/7 1509 (LB), 14/7 1509 (LB), 24/8 1509 (LB), 20/12 1509 (LB), 28/12 1509 (LB) Lyom Closter; 14/4 1510 (LB) Lugum Closter; 9/7 1510 Lyum Closter 28/7 1510 (LB) Lumcloster; 25/8 1510 (LB), 15/10 1510 (LB), 24/11 1510 (LB), 30/11 1510 (LB), 16/12 1510 (LB), 2/5 1512 (LB) Lyom Closter; 26/7 1512 Lum Kloster; 18/8 1512 (LB) Leomkloster, Lyom Closter, Lugum Closter; 4/11 1512 (LB), 27/8 1512 (LB) Lyom Closter; Sk 1543 Lugumcloster, Luumkloster; Sk 1548, Jb 1607 Closterdorp; Mejer 1649 Löhm Closter; Danckw 1652 Löhm-Closter oder Closter-Dorff; Sk 1676 Lügumcloster, Closterdorff; Jb 1686 Closterdorff; Reg 1704 Lugumkloster; Reg 1709 Lügum-Kloster; Jb 1723 Lügum Kloster, Lügum Closter; U 1777 Closter; VSK Lugumkloster; Gst 1857-58, Trap1 Løgumkloster; TGst Lügumkloster; Postadr9, Gst Løgumkloster. - Navnet Løgum er sikkert ikke fra først af knyttet til den lokalitet, hvor Løgumkloster senere blev anlagt, men Klosteret er ved sin grundlæggelse blevet opkaldt efter sognekirken, der har navn efter den en mil nordligere liggende landsby, der nu hedder Nørre-Løgum, 3117 (Løgumgaarde nævnes først 1510). Løgum er antagelig en gl. dat. plur., ikke noget navn på -hem. En af nabobyerne til N.-Løgurn, Løjtved (s. d.), der i nogle af de ældste former fra Løgumbogen skrives Løg-, tolkes nemlig naturligst som et opr. *Lauga-þwæit, hvor lauga- er gen. af stednavnet Laugar Plur., svarende til dativsformen Laugum, nu Løgum. På samme måde er herredsnavnet Lø (3110; Løghæ) gen. af dette navn. Løgum forekommer to gange til som sognenavn i Sønderjylland: Ø.-Løgum Sogn (3204) i S.-Rangstrup herred og S.-Løgum i Kær herred (SJb 1436 Lugum). Endvidere må man formodentlig sammenstille landsbynavnet Løve, Bryrup sogn, Tyrsting herred (1423 (1558 ÆDA II 65) Løffue) og det sjællandske løve (VJb Løghæ), Lb. i Gierslev sogn, hvoraf Løve herred har fået navn. Disse navne kan ikke, som antaget af O. Nielsen (UBL I p. 241 f.) indeholde subst. oldn. lækr m. ”Bæk”, da både udtalen og de ældste former viser, at de alle har glt. gh. Derimod kan de indeholde subst. glda. løgh f., oldn. 1aug f. ”vaskevand”, et ord, der antages at indgå både i no. og sv. Sønavne (NG, indl. p. 64; Hellq. Sjön. I p. 381); jfr. J. Brøndum-Nielsen i APhS V p. 33. N.-Løgum ligger umiddelbart ved Lobækken og både Ø.- og S.-Løgum er omgivet af betydelige mosestrækninger. Magnus Olsen har i Hedenske Kultminder I p. 278 i forbigående nævnt Løgum som en mulig parallel til de norske stednavne Lygi, Ljug-, der ifl. M. O. betyder, ”fredlyst sted, tingsted” og hører sammen med got. liuga ”ægteskab”. Denne forklaring er nærmere uddybet af Vilh. la Cour i Jyllandsposten 11/2 1930 og Sønderjysk Månedsskrift II p. 130 ff., men Løgum kan i alt fald ikke direkte sammenstilles med de norske navne, da den ældre form er Løgh-, ikke Lygh- ell. Lùgh-; hvis navnene alligevel er beslægtede, må man, som Svend Aakjær har gjort i Sønderjysk Månedsskrift I p. 1 f., antage et andet aflydstrin Laug-, der dog ellers er ukendt. Det latinske navn på klosteret Locus Dei ”Guds Sted”, der forekommer allerede fra begyndelsen af det 13. årh., er givet på grund af en vis lydlig lighed med det danske navn, men det er ikke, som antaget af O. Nielsen a. A., noget indicium for, at dette oprindelig har haft k i første led.

Mellerup, Lb; Sk 1541-43, 1542 Meldorp; JB 1542-43Melderupp; Reg 1580, Jb 1604-05 Meldorp; Jb 1639-40 Mellerup; Mejer 1649, Danckw 1652 Melderup; Jb 1672, Jb 1690, DAtl Mellerup; VSK Mellerup B.; Gst 1857-58 Mellerup; Lyngby 1859; Trap1, TGst Mellerup; Nik. Andersen; Gst, Postadr 1941 Mellerup. - Adj.

glda. mæthæl ”midter”. Her vel efter beliggenheden i forhold til de andre, mindre bebyggelser syd for Agerskov: Vellerup, Sindet m. fl.

Rabsted, Lb. U.D. 1298 (LB) Raperhet; RegCapSlesv 1352 (1661-70) Rapset; SJb 1436, 3/4 1437 Rapstede; RegCapSlesv 1445-50 (Ulr. Petersen c. 1700) Rapsted; RegCapSlesv 1466 (Ulr. Petersen c. 1700) Rapstede; 22/8 1470 (LB), 7/11 1470 (LB), 29/4 1472 (LB) Rabstede; 18/7 1481, u.D. 1481, 24/7 1482, 5/5 1484, 30/9 1484 Rapstede; 12/11 1488 (LB, 4/5 1491 (LB) Rabstedt; 24/4 1493 (LB) Rabsted, Rabstedt; 9/7 1494 (LB) Rabstedt; 1/10 1494 (LB) Rabsted; 18/11 1495 (Pavens Kopibog) Rapserde; 11/1 1496 (LB) Rabstede; 9/3 1496 (LB) Rabstedt; 15/12 1501 (LB) Rabstede; 10/8 1504 Rapstede; 26/2 1505 (LB), 7/5 1505 (LB), 1/9 1505 (LB), 13/6 1509 (LB), 4/7 1509 (LB) Rabstede; 16/12 1510 (LB) Rabstedt; 16/6 1512 Rapstede; 11/3 1514 (LB), 19/7 eller 12/7 1514 (LB) Rabstedt; 26/9 1520 (LB), 5/11 1539 (LB), 21/5 1539 (LB) Rabstede; Jb 1543 Rapstede, Raepstede; Sk 1543 Raepstede; 20/10 1546 (LB), 19/9 1548 (LB) Rabstede; Sk 1548 Rabstedt; Jb 1607, Mejer 1648, Danckw 1652 Rabstede; Sk 1676 Rabstette; Regnsk 1694 i Sk 1567-1711 Raapstede; Reg 1697 i Sk 1567-1711 Raepstett; Jb 1704 Rabstett; Reg 1712 Raepstedt; Jb 1723 Rabstedt, Raabstedt; DAtl Rapsted; VSK Raepsted; Gst 1857-58, Trap1 Ravsted; TGst Rapstedt; Postadr9, Gst Rabsted. - Endelsen kunne være glda. -sæt(æ), men er vel snarest -sted; jfr. ovfr. under Højst, 3132. Forleddet må gå tilbage til et glda. *Rapæ, der kunne være identisk med oldn. (fjall.) hrapi ”dværgbusk”, no. rape; jfr. Torp NEO p. 514.

Skovbovad, Gd. TM Skovbovad; Oldekop Schaubowatt; Gst, Trap4 Skovbovad. - Gården ligger ved det sted, hvor Tønder-Haderslev landevej går over Skelbækken mellem Højst og Bedsted sogne. Forleddet er subst. skovbo, der i Vestslesvig bruges som navn på østslesvigerne. Ifl. opt. 1928 benyttedes gården tidligere som bedested af folk, der kom kørende østfra.

Svejlund, Lb. 18/9 1477 (LB) Suelund; 24/4 1493 (LB) Swelundt; 7/6 1509 (LB) Swenlund; Jb 1535 Swelundt; Sk 1539 Swelunt; Jb 1609 Schweilund, Schwelundtt; Mejer 1648 Swelundt; Danckw 1652 Schwelundt; Sk 1676 Schweylundt; Reg 1684-87 Schweylund; DAtl Sveilund; VSK, Gst 1857-58 Svejlund; Trap1 Sveilund; TGst Schweilund; Gst Svejlund. - Muligvis af adj. glda. *swegh, ænyda. sveig (Moth) ”krum”; jfr. oldn. sveigr ”bøjelig”. I denne betydning indgår ordet i Svejbæk (udt. [swæjbäk]), Linaa sogn, Gern herred. Mere sandsynligt er det dog, at forleddet er et subst. glda. *swith, identisk med glsv. Sviþ ”svedjeland” (Söderwall), der indgår i svenske stednavne (jfr. SOÄ I. 2. p. 54). Formelt kunne også mandsnavnet glda. Sweghi (Suego Oda. personn. p. 89 u. Sweghir) komme i betragtning.

Vellerup, Lb. 18/3 1196 (RO) wethlæthorp; 13/11 1345 (LB), 29/11 1345 (LB), 30/8 1348 (LB), 15/6 1360 (LB) Welderup; Sk 1541 Velderup; Sk 1541-43, Sk 1542 Weldorp; Jb 1542-43 Weldorpp, Welldorpp; Sk 1548 Welderup; Reg 1580 Weldorp; Jb 1604-05 Welderup; Jb 1607, Jb 1639-40, Mejer 1649 Wellerup; Danckw 1652 Wilderup; Jb 1672, Jb 1686, Reg 1704 Wellerup; DAtI, VSK, Gst 1857-58 Vellerup; Lyngby 1858, Lyngby 1869, Trap1 Vellerup; TGst Wellerup; Nik. Andersen, Gst, Postadr 1941 Vellerup. - Om den ældste form skal henføres hertil eller til Vellerup i Horns herred (således registret til RO og DS II p. 146), er tvivlsomt. Det pågældende dokument er et privilegiebrev for biskoppen af Ribe, udstedt af Knud VI i ”wethlæthorp”. Af subst. glda. wæthil ”vadested” syd for byen er der store engstrækninger med mindre vandløb.

Visbjerg, Lb. 22/6 1342 (LB), 20/2 1492 (LB) Wiisbierg; 13/6 1509 (LB) Wiisberg; 2/5 1512 (LB) Wijssbierg; 18/8 1512 Wisber; 18/8 1512 (LB) Wijssbiergmark; 23/8 1512 (LB) Wijsbierg; 9/9 1521 (LB) Wijszbierg; Sk 1548 Vysßbierck; 17/11 1567 (LB) Wijsbierg; 13/12 1567 (LB) Wiisbierre; 4/11 1568 (LB) Wijsbarge; Jb 1607 Wisbergh; Danckw 1652 Wiessbergen; Sk 1676 Wiessberg; Jb 1686 Wiesberg,

Wiesberrig; Jb 1704 Wieszberg; Reg 1704 Wießberg; Reg 1709 Wiesberg; Jb 1723, DAtl Wiesberg; VSK Visberg; Gst 1857-58, Trap1 Visbjerg; TGst Wiesberg; Postadr9 Visbjerg; Gst Visbjærg. - Forleddet er rimeligvis subst. glda. wist ”bolig”, der indgår i Visby, 3106.

Ørslev, Lb. 21/5 1500 Orsleue, Orseleue; Jb 1535 Orszleue; Sk 1539 Orsleuc; Jb 1609 Örsle, Örschleue; Mejer 1648 Orslee; Danckw 1652 Orschlee; Sk 1676 Ohreslebe; Reg 1684-87 Öhrsßlebe; Jb 1704 Örschle, Örschleben; DAtl, VSK Ørslev; Gst 1857-58, Trap1 Ørslev; TGst Örsleff; Gst Ørslev. - Navnet Ørslev forekommer oftere rundt om i landet, f.eks. Ørslev, Sb. i V.-Flakkebjærg herred. (20/7 1288 Othaerslef). Forleddet er mandsnavnet glda. *øthær, glsv. Ødhar.

Kilde:
- Sønderjyske Stednavne. Haderslev amt, bind 2. 1942: Heri fra Agerskov sogn, side 700-701, 703, 705 og 710.
- Sønderjyske Stednavne. Tønder amt, bind 3. 1933: Heri fra Nr. Løgum sogn, side 434-435 og 437. Fra Øster Højst sogn, side 544-545 og 547-548. Løgumkloster Landsogn, side 467-468. Ravsted sogn, side 566-568. Løgumkloster Flække, side 23.
- Sønderjyske Stednavne. Aabenraa amt, bind 4. 1936: Heri fra Hellevad sogn, side 43-46.
- Oplysning: Om navnet Bålsted. Det nævnes første gang i en præsteindberetning fra Agerskov i 1638. Ifølge denne skal der engang have stået en herregård i Bålsted. På stedet er der også fundet store mængder trækul. (Sønderjysk Månedsskrift, 15. årgang, side 98).

Sønderjyske stednavne

Nedenstående ordliste er ordnet alfabetisk og med en uddybende forklaring. Ordene er hentet fra indledningsbindet til Sønderjyske Stednavne og udgør de almindeligste efterled og endelser, der forekommer i de natur- og bebyggelsesnavne, der findes i Bedsted sogn og allernærmeste omegn:

Ager (glda. akær, oldn. akr, m.). Ordet forklares almindeligt som en r-afledning af roden *ag ”drive” (i lat. agere), hvorefter grundbetydningen skulle være ”sted, hvor kvæget drives hen; græsgang”. I sønderjyske marknavne, hvor endelsen er overordentlig almindelig, har ager, i alt fald som regel, den specielle bet. ”så stor en del af marken (vangen), som ligger mellem to agerfurer (agerrener)” (ODS) og ikke den mere omfattende bet. ”dyrket område" (jfr. P. Skautrup i DSt 1929 p. 177 f.); tilsvarende bet. har ordet også i marknavne andetsteds i Norden (f.eks. i Bohuslän ”den odlade mark, som ligger mellan tvenne diken”; se OGB XVIII p. 274). I marsken forekommer ager undertiden usammensat som stednavn, f.eks. i Hviding sogn, 3085, men det er uklart, hvilken speciel bet. ordet har i disse tilfælde. Marknavnene på ager er dels sammensat med personnavne, f.eks. Asmusager, Bastiansager, Birtesager, Ellensager, Jessesager, Karlsager, Klavsager, Klemensager, Lassesager, Ottesager og Terkelsager, dels med appellativer og adjektiver, f.eks. Buskager, Bækager, Digsager, Gammelager, Keldager, Kileager, Langager, Løkkeager, Malmager og Sjøvager. Talrige er dyre- og især plantenavne, fx i Foleager, Horsager, Hejreager, Hjortager, Ilderager, Paddeager, Abildager, Almager, Askager, Elmtager, Hvedeager, Horager og Lyngager. Da ordet stadig har været levende i sproget, har disse navne kunnet dannes til meget forskellig tid, og mange af dem stammer sikkert fra de sidste århundreder; herpå tyder det store antal sammensætninger med nyere personnavne. - Endelsen -ager indgår også i enkelte sønderjyske landsbynavne, deriblandt sognenavnene Broager og Roager. Med undtagelse af Gånsager, 3088, der indeholder mandsnavnet Gothwin, er de alle sammensat med appellativer, således Broager, 3245 (Bro), Hejsager, 3016 (Hæs), Roager, 3084 (glda. roth ”rydning”), og

Skjoldager, 3061 (Skjold i bet. ”bakke”). Disse navne er sikkert forholdsvis gamle, måske ældre end vikingetiden, men kan ikke dateres med sikkerhed. Om ager her udgår fra en anden bet. end i marknavnene er ligeledes uklart. Der er intet i sønderjyske stednavne, der tyder på, at ager kan have bet. ”kultplads” (jfr. Wessén i Stud, i nord. fil. XIV. 1. p. 19).

Balle (glda. balgh i stedn.). Ordet forekommer ofte i sønderjyske marknavne, særlig i østslesvig. I gl. bebyggelsesnavne er det forholdsvis sjældent; som eksempler kan anføres sognenavnene Ballum, 3111, og Asserballe, 3258. Udtalen og ældre skrivemåder på -balgh (jfr. fx Ballum, 13. årh. Balghum) viser, at balle går tilbage til et glda. balgh; at ordet er masculinum fremgår f. eks. af, at det på Samsø findes i bestemt form. Ordet, der hører til stammen i verb. oldn. belgja ”svulme”, er identisk med det fra tysk lånte balg ”skede” og nærbeslægtet med det nordiske bælg, der i øvrigt indgår i stednavne med samme bet. som -balle (Kr. Hald, De danske Stedn. på -um p. 56). Balle bruges i stednavne om jævnt stigende forhøjninger i terrænet (jfr. Steenstrup i indl. Stud. p. 23); når Feilberg anfører, at ordet i Søvind bruges om en ”åben, dyrket plads i en skov” er denne bet. sikkert sekundær. Sekundær, men dog forholdsvis gammel, er også bet. ”afdeling af en landsby”, der kendes fra flere egne af landet, bl.a. fra Østslesvig, hvor byerne ofte inddeles i Nørreballe og Sønderballe, Vesterballe og Østerballe, eller i Overballe og Nederballe. Sønderballe i Gelting sogn, Angel, der oprindelig må være navn på en del af Gelting by, nævnes allerede 1519 i formen Suderbalye. Inddelingen er i øvrigt særlig kendt fra Fyn og de sydfynske øer, ligesom den findes på Sejerø (P.K. Thorsen, Afh. og Breve III p. 24). Om balle jfr. også DS I p. VI.

Bjerg (glda. bærgh, biargh, oldn. berg, bjarg, n.). Denne endelse forekommer i et meget stort antal sønderjyske marknavne og i adskillige gamle bebyggelsesnavne, bl.a. i sognenavnene Ubjærg, 3122, og Hagenbjærg, 3263. Bjærg er ifl. Feilb. det almindelige sønderjyske ord for ”bakke”, i Angel det eneste brugelige; det forekommer desuden i bet. ”skråning, vejstignmg”. Mange naturnavne på -bjærg har et gammelt præg; hedenske gudenavne indgår muligvis i Tisbjærg, 3261, og Torsbjærg, 3224.

Blok. Substantivet blok bruges ifl. ODS om ”et kort stykke jord, som består af sammenhørende agre; kort stykke ager”; i jysk er bet. ”et kort stykke agermark” (Feilb.). Feilberg anfører også bet. ”agre, som ligger samlede i et stykke; fra udstykningstiden et større skifte i agrene”, men denne bet. kendes ikke fra andre kilder og må vist bero på en misforståelse. I bet. ”kort ager” er blok almindelig i sønderjyske marknavne. Ordet er lånt fra mnty. block, der bl.a. betyder ”ein mit einem Graben, früher auch wol mit einem Zaune umgebenes, höher oder niedriger gelegenes Ackerstüek” (SchLüb).

Borg (glda. burgh, oldn. borg, f.). Ordet er snarest en konsonantstamme *bhrgh svarende til oir. bri (gen. Brig) ”bjærg, højde” (Hellquist EO p. 92; jfr. Walde-Pokorny II p. 92). I gamle svenske stednavne har ordet i nogle tilfælde bet. ”Bygdeborg”; se f. Eks. Hellquist, De svenska ortnamnen på -by p. 19 f. I andre tilfælde bruges det om høje, bratte bjerge eller bakker, en betydning, som også kendes fra Island (OGB I p. 50 og der cit. Litt). Bet. ”bakke” uden hensyn til befæstning synes at foreligge i de vestjyske sognenavne Ulborg, Læborg osv., samt i naturen. Borg i Erritsø sogn, Elbo herred, navn på det højeste punkt i sognet (Ussing i DSt 1905 p. 159). Denne ældgamle bet. er muligvis også bevaret i det usammensatte sønderjyske borg, 3117. Den yngre betydning ”befæstet slot” indgår i navne som Trøjborg, 3106, Sønderborg, 3233, og Nordborg, 3265. De fleste sønderjyske navne på -borg er vilkårlige dannelser af forholdsvis ny oprindelse, ofte af ironisk, nedsættende karakter, og betegner som regel små bebyggelser. Som eksempel kan nævnes det flere steder forekommende Padborg (bl.a. 3271), der er sammensat med ordet padde i bet. ”frø”. Endvidere navne som Dansenborg, 3254, og Pjaltenborg, 2708, med den fra tysk lånte endelse -en, der er almindelig i navne på -borg. Endelsen forekommer også i marknavne, fx i Bikkelsborg, 3082, og Trælborg, 3101.

Øster Terp Nørremark. Billedet er taget mod syd fra vejen, hvor der tidligere lå 5 mindre gårde. I dag er der kun 1 tilbage, Alfred Jessens gård, Nederballevej 10. Bag træerne i baggrunden skjuler sig bl. a. Keld Brodersens gård i Nerballe. Foto: H. Haugaard, marts 1982.

By (glda. by, oldn. bær). Ordet er en ja-afledning til roden i verb. bo, ifl. v. Friesen (NoB 1930 p. 91) i bet. ”berede, bringe i orden”, specielt ”berede for at tage i besiddelse og brug”. Navnene paa -by betegner som regel landsbyer, i nogle tilfælde også store enkeltgårde, særlig i de egne af Vestjylland, hvor enkeltgårdsbebyggelse har været fremherskende. Også i Sverige forekommer begge betydninger, således at bet. ”landsby” er overvejende i nogle landskaber, bet. ”gård” i andre (Västergötland overfor Värmland-Dalarne; se David Palm i Västsvenska hembygdsstudier 1928 p. 58 ff.). I Norge er navne på -byr, -bær i almindelighed gårdnavne, men i den sydvestlige del af landet undertiden også ”grændenavne” (NG indl. p. 47). I Danmark har Henrik Larsen (Årb. 1918 p. 273ff. og Fortid og Nutid VI p. 128 ff.) hævdet, at -by oprindelig betegner enkeltgårde, men hvis dette var rigtigt, måtte vi vente, at et langt større antal var bevaret som sådanne. Ordet har rimeligvis, som man kunne vente efter dets etymologi, oprindelig blot betegnet en bebyggelse af en eller anden art. Navnene på -by er af højst forskellig alder, idet endelsen har været produktiv gennem et meget langt tidsrum og stadig bruges til at danne nye navne. Forholdsvis unge er sikkert størstedelen af de talrige navne, der betegner alder eller beliggenhed: Gammelby, Nyby, Mejlby, Nørreby, Sønderby, og fra tiden efter kristendommens indførelse er naturligvis det almindelige Kirkeby. I Danelagen er -by den hyppigste af de danske stednavneendelser, og typen har da antagelig været stærkt produktiv også i hjemlandet under vikingetiden. Da mange navne på -by betegner store landsbyer, ofte sognebyer, er en del af navnene dog nok betydeligt ældre, måske fra folkevandringstidens senere århundreder, til hvilken periode Hellquist (De svenska ortnamnen på -by p. 126) daterer de ældste svenske by-navne. Navne på -by er ikke særlig talrige i Nordslesvig; Sognebyer er kun Dalby, Rejsby, Visby og Øsby. Forleddet er (med undtagelse af enkelte helt unge navne) altid appellativisk, hvorimod de sydslesvigske -by-navne i stor udstrækning har personnavn som forled. Som eksempler kan nævnes Dalby, 2396, Gårdeby, 3136 (Gård i bet. ”gærde”), Koldby, 3108 (glda. *kaldæ ”kold kilde”), Rejsby, 3086 (Ris), Skovby, 3046 og 3252, Visby, 3106 (glda. vist i bet. ”opholdssted, bolig”), Ørby, 3018 (ør ”gruset strandbred”). Gen. plur. af personbetegnelser indgår i Svenneby, 3221, og N.-Smedeby, 3271. Al sakral betydning er muligvis forleddet *hargh ”stendynge, alter” i navnet Harreby, 3058.

Dal (glda. dal, oldn. dalr, m.). Ordet er i Sønderjysk fælleskøn ligesom i rigssproget, medens det i store dele af Nørrejylland og på Fyn er gået over til neutrum. Endelsen er almindelig i sønderjyske marknavne, hvor den i nogle tilfælde svækkes til -del, fx Bodel, 3016, og Brændel, 3204. I gamle bebyggelsesnavne er

endelsen sjælden (ex Uldal, 3047, nævnt første gang 1507). Derimod forekommer den hyppigt i nyere gårdnavne af lyrisk karakter, Rosendal, Mariendal, Frydendal etc.; Frydendal alene optræder 23 gange. Disse navne er oprindelig dannet med tilsvarende tyske (Freudental etc.) som forbillede.

Dam (glda. dam, oldn. dainmr, m. ”dæmning”). Ordet forekommer i nogle sønderjyske stednavne i den gamle betydning ”dæmning”, specielt om en dæmning, der bruges som vej, opdæmmet vej; eksempler er Stendam (4 ekspl.) og Tønder Dam, 3131. Om en opdæmmet brolagt vej bruges det også på Lolland (Molbech). I denne bet. er det dog formodentlig lånt fra ty. damm. Endvidere bruges det i bet. ”opdæmmet vand” (mølledam) og om et ved dæmninger udtørret areal. Den sidste bet. foreligger antagelig i ordet Blegdam (jfr. ODS), der også optræder en enkelt gang i Sønderjylland (3135). I de fleste af de talrige sønderjy. navne på -dam er bet. dog ”lille vandsamling” i almindelighed. Forleddene i disse navne er ofte personnavne og personbetegnelser, og de fleste af dem er sikkert unge.

Del. Ordet bruges i stednavne for at betegne en modsætning til helheden eller en anden del af denne (tværdel, østerdel etc.), specielt vel om arealer, der er fremkommet ved deling mellem flere ejere; det anvendes i Sønderjyll. både om mark- og engstykker, særlig måske de sidste. I lovsproget anvendes glda. dëld om ”mindre jordenhed inden for vangen (omfattende flere agre) (Skautrup, Den jyske Lov p. 234; jfr. Molbeeh, Dansk Glossarium p. 146), og herfra stammer den hyppige brug af -del i marknavne på Samsø, hvor det undertiden i markbøgerne skrives -dild (DS I p. VII); også i fynske markbøger er det gamle ord bevaret. Denne landbrugstekniske betydning synes ikke at kunne konstateres i Sønderjylland, ligesom der heller ikke er spor af, at endelsen oprindelig har været -deld. Der er således ikke grund til i de sønderjy. navne at antage en endelse, der er forskellig fra rigssprogets del, der anses for lånt fra mnty. del. Den geografiske udbredelse kunne dog måske tyde på, at -del har fortrængt et ældre -deld, idet de sønderjy. marknavne på -del, et halvt hundrede i alt, væsentlig findes i den sydostlige del af området; halvdelen af eksemplerne er fra Als. I middelengelske stednavne af nordisk oprindelse optræder der i øvrigt meget almindeligt en endelse -deil, -dail, der af H. Lindqvist (Middle-English place-names of Scandinavian origin p. 30 ff.) føres tilbage til det enkelt gang overleverede oldn. dell.

Demat. Ordet er betegnelse for et jordmål i marskegnene og lånt fra ofris. deimeth ”ursprünglich ein stück wiese welches einer in einem tag abmähen karin" (Richthofen); fra frisisk er også lånt mnty. deimet, dëmt (SchLüb). Det optræder altid usammensat eller med et talord som forled, fjortendemat, seksdemat, sekstendemat osv. (dog også syvmarksdemat, 3131, der skal have navn efter prisen). Se i øvrigt om dematens udbredelse og størrelse Sv. Aakjær i Nord. Kult. XXX p. 224 ff.

Drav. Endelsen -drav indgår i talrige sønderjy. marknavne, ligesom drav ofte forekommer usammensat som stednavn. Lokaliteterne er som regel enge, sjældnere agerjord, og drav er antagelig, i alt fald i de fleste tilfælde, samme ord som subst. jy. drav ”sump, mose” (Feilberg fra Nørrejyll.), østsv. dial. drav ”kärr, sumpmark” (Vendell); som appellativ med bet. ”sump” el. lign, forekommer drav i sønderjy. udskiftningsakter. Af samme stamme er ifl. Hellq. Sjön. p. 93 det sv. Sønavn Draven. Identisk er sikkert subst. drav i bet. ”mask, bærme”, oldn. draf, n. ”affald, smuler, støv" (se Hellq. I. c. og der cit. Litt.). Et enkelt navn, Dravum, 3012, der betegner et stort højtliggende stykke agerjord, synes efter naturforholdene at dømme ikke at kunne indeholde det her omtalte drav. Måske foreligger der her subst. drag, glda. dragh, i en eller anden bet.; i bet. ”smal landtange” synes ordet dog i Sønderjylland kun at forekomme i sideformen drej, glda. *drægh. Ved bebyggelsesnavnet draved, 3119, er det formodet, at forleddet er glda. dragh, snarest i bet. ”engdrag", men i dette navn er der lige så vel mulighed for et glda. *draf-.

En efterårsdag på Bedsted Nørremark. Stående på Kvindlundvej med en stribe a±' utærsket korn i forgrunden kigger man her på billedet nordpå mod Bovlund med nogle at' landsbyens huse og gårde i horisonten. Til højre i billedet ses resterne at' Højholm (en gang 26 m højt) eller Vellerup Høj, som den tidligere bakkeø kaldes i Bedsted sogn. Foto: H. Haugaard, sept. 1988.

Enemark. Se u. enemærke.

Enemærke (glda. ënmærki). Subst. enemærke bruges om særjord, vistnok fremkommet ved, at enkelte beboere på egen hånd har indtaget dele af overdrevet; specielt anvendes det om privat indtaget skov (se Poul Johs. Jørgensen, Dansk Retshistorie 1940 p. 182). Ordet forekommer ofte usammensat i sønderjy. stednavne. Med samme bet. forekommer formen enemark, antagelig en nyere form, der er opstået af enemærke under indflydelse af ordet mark. Kalkar har fra det 15. årh. kun enemærke, først 1588 optræder formen ”enemarcke” (Till. u. en(e)mærke). I Sønderjylland optræder begge former ofte i samme navn, fx ved Enemark, 3033; 14/8 1508 (LB) Jenmerck; Jb 1542-43 Einmarck og Enemærke, 3202 (Jb 1704 Enmarck, Ennemarck; U 1776 Jenmerket, Jenmerkes otting).

Fald (glda. fal, olda. fall, n.). Ordet forekommer i en del marknavne i Østslesvig, men er sjældent i Tønder amt; det er i øvrigt ofte vanskeligt at holde ude fra ordet fold (se ndfr.). Betydningen er undertiden ”skråning”, fx i Gram fald, 3061, Navn på en skråning på vejen til Gram. I det usammensatte fald, 3017, er bet. ”skråning” el. muligvis ”kløft”; jfr. mht. disse bet. ODS IV Sp. 655. Den almindelige bet. i stedn. er dog utvivlsomt ”samling af agre”, i hvilken bet. ordet forekommer både i ænyda. og i moderne dialekter (ordbøgerne gengiver mindre nøjagtigt bet. som ”jordstykke, ager” o. lgn.). I ODS IV Sp. 657 er det nævnt som en mulighed, at fald i denne bet. hører til verb. falde i bet. ”vælte (om)”, jfr. sv. fall ”fældet skov, rydning”. Det er dog også muligt, at den nævnte bet. hører til falde i bet ”være beliggende” (”agrene falder mod Solen”), eller at den udgår fra bet. ”hældning, skråning” og således hører til falde i bet. ”hælde, skråne”.

Felt. Det fra ty. feld ”mark” lånte felt indgår i nogle nyere gårdnavne, bl.a. i det flere steder forekommende Frifelt; jfr. udtrykket ”til fri felt" (Feilb.). Med skrivemåden -feld forekommer ordet bl.a. i det opr. ty. navn Christiansfeld, 3034.

Fenne. Ordet bruges nu i marknavne om et indgrøftet engstykke eller en indhegnet græsmark, i Vestslesvig også om et agerskifte, men har vel oprindelig kun været brugt om marskarealer (jfr. ODS). Det er yderst almindeligt i Vestslesvig, hvorfra det har bredt sig til østslesvigsk område. Ordet kendes også sporadisk fra

Nørrejylland; i Vestjyll. kan det bruges om pløjede, dyrkede marker. Fenne er et låneord i dansk, snarest fra øfris. fen(n)e, m. og f. ”sump, græsgng”, der er nær beslægtet med oldn. fen, n. ”surnp", got. fani, ri. ”dynd”.

Fly. I adskillige tilfælde hører navne med denne opslagsform til de under flyd og flyde behandlede ord, men i enkelte navne, f.eks. fly, 3088 og målfly, 3089, forudsætter udtalen enten et glda. fly eller et glda. Flyth. I første tilfælde foreligger der en parallel til no. fly, n. og f. ”et grundt vand, en vandpyt med flad grund og især med siv eller græs; ”sumpig fjeldmark” (Aasen), glsv. fly, n. ”vattenpuss, dam” (Söderwall), sv. dial. fly, m. og n. ”kärr, skogskärr, kärrmark; torfbevuxen och vattendränkt äng; vattenpuss, vattensarnling” (Rietz p. 151); jfr. om dette ord Karsten, Svensk bygd i Österbotten I p. 152 f. om de forskellige muligheder for orddannelsen se Emil Olson p. 168. Hvis fly derimod går tilbage til et glda. *flyth, hvad forekomsten af glda. flythæ indenfor det samme område måske kunne tyde på, foreligger der en sideform til dette ord; se ndfr. u. flyde.

Flyd. Dette ord forekommer i nogle vestslesvigske marknavne, men kun hvor der foreligger udtaleformer, er der mulighed for at holde det ude fra fly og flyde. Feilb. anfører ordet fra Hviding sogn i bet. ”kort vandløb, der går ud i havet, med brak vand”, men om det stammer fra levende appellativisk brug er tvivlsomt, da betydning kan være angivet på grundlag af stednavne i sognet (jfr. ndfr.); i øvrigt er det hos Feilb. sammenblandet med flyde ndfr. ordet, der er en afledning af stammen i verb. flyde, oldn. fljóta, er identisk med oldn. fljôt, n. ”samling af noget flydende, vandsamling; elv" (Fritzner), no. fljot ”flydende fedt" (Ross), oe. fliot, m. ”a place, where vessels float, a bay, gulf, an arm of the sea, estuary, the mouth of a river, a river, stream" (Bosworth-Toller), mhty. vliez, m. og n., vlieze, f. ”fluss, strömung" (Lexer), mnty. vlêt, vlete, vlite, n. og m. ”F1uß, jedes Rinnsal, künstlich oder natürlich, gross oder klein, so wie das auflaufende Waßer selbst, Flut" (SchLüb), nty. fleet ”ein größerer Waßerlauf, der mit dem Meer oder mit ins Meer laufenden Flussen in Verbindung steht" etc. (se Mensing). Betydningen ”vandløb” synes også at være den oprindelige i de sønderjy. navne; flyd i Hviding sogn, 3085, er navn på en del af sprækgrob, og blindflyd el. nørreflyd sst., er ligeledes navn på en grøft. Dog er flyde, 2703, navn på en lavning, der er tør om sommeren. Her foreligger der formodentlig sammenblanding med flyde ndfr.

Flyde. Subst. flyde, vestslesvigsk, bruges ifl. Feilb. i Bet. ”lav mark, eng, hvor vandet flyder over”. I tilsvarende betydninger er ordet almindeligt i sønderjy. marknavne, både usammensat og som sidste led i sammensætninger. flyde, 3102, er således navn på en dam, flyde, 3109, er en mark, der let kommer til at stå under vand. Udtalen forudsætter et glda. flythæ, der ellers ikke er påvist. Ordet er beslægtet med oldn. fIùð, f. ”fladt skjær som falder tørt ved lavt vande, men overskylles af det stigende flodvand” (Fritzner; om etymologien se f.eks. torp, Wortsehatz p. 253) og måske med fly ovfr.

Flæk (ænyda. fleck, fiecke, oldn. flekkr, m.). Subst. flæk er samme ord som oldn. flekkr, m. ”flek, plet; lille stykke” (Fritzner); om ordets etymologi se T.E. Karsten i Folkmålsstudier X p. 281 ff. og der cit. litt. Ordet forekommer af og til som stednavn i Norge (NG IV. 1. p. 62) og indgår ligeledes i sv. stednavne; jfr. f.eks. navnet Fläckholm(en) OGB III p. 150 og Westman i Folkmålsstudier III p. 119. Fra dansk kendes ordet bl.a. i bet. ”lille (afgrænset) stykke jord” (ODS), og i sønderjyske stednavne synes det at være brugt i den specielle bet. ”lille engplet” el. lgn. Det indgår som efterled i navnene Sivflæk, 3074, og Vandflæk, 3201. Endvidere forekommer det nogle få gange usammensat, bl.a. 3081 og 3115, hvor det er navn på engstykker. En tostavelses sideform forekommer muligvis i navnet flækken, 3113, ved siden af. - Et nærbeslægtet ord er det fra tysk lånte flække ”en liden by, som vel har visse købstadsrettigheder, men ser ud som en landsby” (VSO), der anvendes om Højer, Løgumkloster, Christiansfeld, Nordborg og Augustenborg.

Fold (ænyda. fald, faald). Ordet er almindeligt i sønderjyske marknavne både usammensat og i navne som foldager, foldfenne etc. som efterled indgår det f.eks. i det flere steder forekommende horsfold samt i svinefold 2391, 3102. I det sidste navn bruges fold vistnok om et større indhegnet areal (i det ene tilfælde er svinefold en plads i en skov, i det andet en indhegnet plads for den fælles svinehjord i gl. tid). Om det usammensatte fold, 3117 og 3135, oplyses det, at det var indhegnede pladser med dige omkring, og fra Als kendes foldgård som betegnelse for et gærde udenom en fold. I nyere navne kan fold være brugt om en mere eller mindre primitiv bygning, hvor kreaturer og heste blev drevet ind om natten (og om middagen). I Vodder kunne foldene være opført af jord og kampsten og åbne foroven, eller de kunne være bygget af rodsten og tækket med strå eller lyng; hver gård havde en fold på sin hede (Optegnelse af Anders Bjerrum).

Fælled (glda. fælath). Ordet, der er særlig dansk og sydsvensk, er muligvis sammensat af fæ og et ord identisk med oldn. Lað, n. ”land”. Ifl. Axel Kock (bl.a. i svensk ljudhistoria I p. 337) er efterleddet dog et subst. leið, der hører til verb. oldn. leiða i bet. ”have gående på græs”. Ordet havde under fællesskabet bet. ”hvilende vang”; men om denne bet. er den oprindelige, således som det er formodet bl.a. i ODS, er usikkert. I sønderjyske stednavne bruges fælled om de dele af overdrevet, der anvendes til græsning. Ordet er især almindeligt i Østslesvig. Som forled sammenblandes det ofte med adj. fælles.

Gade (glda. gata, oldn. gata, f.). Ordet bruges dels om en gade i en købstad, dels om vejen, der fører gennem landsbyen. Fra den sidstnævnte brug stammer inddelingen af talrige landsbyer i gader, f.eks. Nørregade og Søndergade. Gade bruges desuden om byjorden i landsbyen indenfor tofterne, og denne bet. har ordet hyppigt i sønderjyske stednavne, særlig i det meget almindelige usammensatte gade. Betydningen ”indhegnet markvej eller bivej”, som Feilb. angiver fra Angel, synes derimod ikke at forekomme i nordslesvigske navne.

Grav (glda. graf, oldn. gryf, f.). Ordet er almindeligt i sønderjy. stednavne, hvor det bruges om gravede fordybninger af forskellig art, i enkelte tilfælde muligvis om naturlige sænkninger i terrænet (jfr. grav, 3229, navn på et hus, der ligger i en sænkning). I bet. ”gravet fordybning” i alm., indgår det i talrige navne som kulgrav, lergrav, mergelgrav, mosegrav, saddegrav, sandgrav etc., som oftest gamle appellativer. Bet. ”grav til dyrefangst, faldgrube” indgår i det meget almindelige marknavn ulvegrav og formodentlig i hjortgrav, 2392. Bet. ”(gravet) rende, grøft” foreligger f.eks. i gadenavnet gravene, 3002, den specielle bet. ”voldgrav” i grave, 3261 og 3262. I bet. ”hule, gravet af dyr til bolig” optræder det i sammensætningen rævegrav. Bet. ”sted, hvor en død er begravet” foreligger i navne som tatergrav, 3203, og dødmandsgrav, 3254, den specielle bet. ”gravhøj” i grave, 3013.

Gren (oldn. grein, f.). Et oprindelig abstrakt ord, som hører sammen med Vb. grine i gl. bet. ”gabe”, og som betyder ”gaben, adskillelse”, og i glda. har vi et heraf dannet Vb. grene ”gøre skel (mellem jorder)”. Ordet har antaget flere konkrete betydninger, i sv.dial. således ”skræv” og ”vinkel mellem to skud på et træ”, men den fællesnordiske hovedbetydn. er ”gren på et træ". Udgående fra denne sidste betydn træffer vi i stednavne gren brugt om en udløbende odde, som grenen på Skagen, eller om udløbende fuge af moser og enge, hvilket også forekommer i Sønderjylland. Især bruges ordet dog om forgreninger af vandløb, eller om dalstrøg, hvori der findes vandløb, f.eks. gren i Arnborg sogn, Hammerum herred, i vinklen mellem Skern Å og Rind Å (u. D. 1503 Arnborg grene), i Sønderjylland f.eks. bækgrene, 3243, hvor Bovrup bæk løber sammen med kajbæk, og flertallet af de sønderjyske navne ser ud til at ligge ved bække (eller grøfter, således grove gren og gammelmærsk gren i Ballum sogn, 3111).

Grønne. Ordet betyder jord, som ligger ud til græs; mest fugtigt, stedsevarende græsland” (Feilb.); i Hammerum herred anvendes det om ”grønne pletter, som findes hist og her ved hedemoserne” (Molbech).

Forekommer et par gange usammensat og indgår som efterled i nogle få marknavne, dels om eng, dels om agerjord.

Bolbro Bæk. Åen danner skel mellem Bedsted og Øster Terp ejerlav. Til højre i billedet ses endnu betonfundamentet fra den bro, hvorpå amtsbanetoget kørte over Bolbro i årene 1901-26. Vejen i forgrunden med jerngelænder ved åen er Visbjergvej. Foto: H. Haugaard, sept. 1988.

Gård (glda. garth, oldn. garðr, m.). Den oprindelige bet. ”gærde”, som endnu er bevaret i sønderjy. (se Feilb.), forudsættes i landsbynavnet Gårdeby, 3136, der sandsynligvis har navn efter det nærliggende Olmersdige, samt i den flere gange på Als forekommende sammensætning gårdbugt, egl. et appellativ med bet. ”krumning på et gærde”. I bet. ”indhegnet jordstykke” indgår ordet f.eks. i navnet skedegård, 3107; særlig almindelig er denne bet. i gamle appellativer som abildgård, græsgård, grønnegård, humlegård, hørgård, kålgård m.fl., der hyppigt forekommer som marknavne. På Als kan gård have den specielle bet. ”have” (Henrik Ussing, Det gamle Als p. 66). I gamle bebyggelsesnavne, hvor gård bruges i den nuværende bet., er ordet ikke særlig almindelig som efterled, men det forekommer dog af og til, særlig om gl. herregårde. Derimod indgår endelsen i en mængde gårdnavne fra tiden efter udskiftningen; forleddene i disse er hyppigt personnavne. I den specielle betydning ”fiskegård”, som ordet har i sammensætningen ålegård, forekommer det f.eks. i det usammensatte gårde, 3135 (1237 Garthe) og i Ginnegarth, 3117, navne på fiskepladser. Denne bet. er meget gammel i nordisk og er derfra optaget i engelsk (se f.eks. English Place-Name Society XIV p. 323).

Hale (glda. hali, oldn. hali, m.). Ordet bruges meget almindeligt i stednavne om smalle jordstykker. Denne brug er gammel i dansk; Halleby i Buerup sogn, Løve herred, der 22/7 1316 nævnes i formen Halæby, har navn efter en smal kærstrækning, Hallebyhale ved Tissø. Desuden bruges det om en spids eller et hjørne af et større areal. I Norge bruges ordet ”i en del gårdnavne, i hvilke det dels kan sigte til lang og smal, måske tillige krummet jordvei, dels til en langt fremskydende tunge af en Høide” (NG indl. p. 52). Den mest almindelige sammensætning i sønderjyske marknavne er navnet damhale (11 eksempler), der vistnok bruges om et lavtliggende areal, der støder op til en dam; rimeligvis foreligger her et gammelt appellativ. I øvrigt bruges endelsen om lave, langstrakte lokaliteter, både agerjord, enge og skovbevoksede arealer; jfr. de mange sammensætninger med trænavne: birkehale, ellehale, hesselhale, porshale, viehale og væggerhale. Den indgår også i enkelt gammelt bebyggelsesnavn, Toghale, 3102, nævnt første gang 1444. - En særlig gruppe er de talrige sammensætninger med dyrenavne: fårehale, gansehale, gedehale, glædehale, hundehale,

kapunhale, kattehale, kohale, kokhale, mus(e)hale, rævehale, skadehale, sohale og svinehale. Disse navne må opfattes som sammenligningsnavne, selv om brugen af hale i topografisk betydning i nogle tilfælde kan have influeret på navngivningen. I flere tilfælde står dyrenavnene i genitivsform: gøgshale, hundshale, rævshale og ulvshale. Disse former er muligvis ældre end de andre; jfr. ulvshale i Stege landsogn, Mønbo herred, der nævnes første gang 25/10 1388 (Vlfshale), og Revshale i Maribo landsogn, Musse herred. (VJb Refshalæburgh). Med det sidste navn kan sammenstilles no. refsal, oldn. refshali (NG anf. St.).

Hem. Forekommer almindeligt både usammensat og som efterled i marknavne i marsken og de tilstødende egne i den sydlige del af Tønder amt (samt i Bedsted sogn, Aabenraa amt). Ordet er en sideform til ham ovfr., bruges i samme bet. og er ligesom dette lånt fra frisisk; jfr. Elis Wadstein i Stud. tillägnade Axel Kock p. 410 f.

Hol (glda. hol, oldn. hol, n.). Ordet har i næsten hele Sønderjylland formen; kun i det nordvestligste hjørne optræder ordet. Begge forudsætter glda. hol, en a-omlydt sideforrn til rigsmålets hul; sidstnævnte form er ofte anvendt i opslagsformerne. Ordet bruges i marknavne om en (som regel mindre) sænkning i terrænet, f.eks. er smedehol, 2392, og fippeshol, 3262, steder hvor der findes kløfter. Den specielle bet. ”vandhul” foreligger f.eks. i navnet kedelforerhul, 3012. Rosende, poetiske navne er honninghul, 3255, og smørhul, 3259.

Hole (glda. hola oldn. hola, f.). De af Feilb. (Bd. I og till.) u. hule opførte former går tilbage til glda. hola. Betydningen er ”lavning, kløft”; den af Feilberg angivne nørrejyske specielle bet. ”hulvej” synes ikke at foreligge i Sønderjylland. Ordet indgår i talrige østslesvigske marknavne og et enkelt gammelt bebyggelsesnavn: Pamhule, 3012. Her som i enkelte andre navne er skriftformen normaliseret til rigssprogets -hule.

Holm (glda. holm, oldn. holmr, m.). Ordet anvendes i da. stednavne dels om en (som regel mindre) ø, dels om et ”stykke land, plet, som hæver sig op over, er adskilt fra, udskiller sig fra omgivelserne; især om mark- eller engstykke, der er omgivet af vand, sump, grøfter osv.” (ODS). Tilsvarende betydninger har ordet i svensk og norsk. Ifl. Rietz betyder sv. holme ”liten ö; backe i en kärräng; ett mindre åkerfält, som omgifves af ängar eller djupa gropor; en mindre äng, som omgifves af åkrar eller djupa gropor”, medens no. holm el. holme betyder ”en holm, en liden øe; en plet som adskiller sig fra den omliggende grund, såsom en jordplet på en klippe, en græsplet i en ager, et stykke uslået eng, og desl”. (Åsen). I sønderjyske marknavne bruges holm især om engstykker, en anvendelse, der er gammel i sønderjy. (jfr. f.eks. fra RO 1300-20: vnum pratum in fartorpholm..... vnum pratum vocatum lerægraaf i eodem holm). Også i Danelagen bruges holm meget alm. i engnavne. Ordet indgår i adskillige sønderjyske bebyggelsesnavne, mest navne på enkeltgårde eller små landsbyer. Disse er i flere tilfælde sammensat med personnavne, f.eks. Budshohn, 3132 (mandsn. glda. Butsi eller *But) og Lydersholm, 3135 (mandsn. Liuffrith). De meget talrige naturnavne på -holm har for det meste appelativisk forled, men enkelte indeholder dog personnavne, f.eks. asserholm, iversholm, persholm m.fl. I bebyggelsesnavnet Kringlum, 3111, sandsynligvis også i Røllum, 3223, er holm gået over til -lum, og den samme overgang forekommer sikkert i nogle naturnavne, bl.a. i navnene ålum og skilum, 3214.

Holt (glda. holt, oldn. holt, n.). Oldn. holt betyder ”tør, ufrugtbar stengrund som hæver sig op over den omliggende jordoverflade og gerne er bevoxet med træer" (Fritzner). Nyisl. holt bruges i bet. ”skov (forældet); ujævn, ofte stenet stykke jord, delvis blottet for grønsvær; bakke” (se Blöndal). I no. stedn. indgår ordet i bet. ”lund, uden skov” (NG mdl. p. 57). I jyske dialekter har holt, holte bet. ”en forhøjning i en eng, en stor holm, en åben plads i en skov, en lille samling af (større) træer, levning af skov” (Feilb.). Nogle af disse betydninger kan dog være konstrueret på grundlag af de nuværende naturforhold ved lokaliteter med

navnet holt. I danske stednavne må man vistnok i de allerfleste tilfælde regne med at ordet har den oprindelige bet. ”(lille) skov”. Endelsen er sjælden i Vestslesvig, men til gengæld meget almindelig i Østslesvig; alene i Løjt sogn findes der over 40 naturnavne på -holt. Forleddene er meget ofte plante eller dyrenavne, f.eks. i abildholt, bøgholt, elholt, hesselholt, humleholt, jugholt, lindholt, lønholt, porsholt, rønholt, tidselholt, arnholt, dueholt, egernholt, horsholt, hundholt, katholt, krageholt, oksholt, ræveholt, ugleholt og ulveholt. Adskillige er sammensat med personnavne, og ved siden af sammensætninger med nordiske navne som Gunnersholt, Hagenholt, Svendsholt, Trudsholt og Udsholt findes der forholdsvis mange, der indeholder helgennavne eller andre indlånte navne, f.eks. Hermansholt, Jørgensholt, Lassesholt, Mogensholt, Povlsholt og Tomasholt. Dette tyder på, at typen som helhed betragtet, er relativt ung i Sønderjylland. Hermed stemmer det godt, at navne på -holt kun i ganske få tilfælde er blevet til bebyggelsesnavne i middelalderen; Eksempler er Høgsholt, 3133, Kværnholt, 3135, og Stevelt, 3017.

Horn (glda. horn, oldn. horn, n.). Ordet bruges i stednavne om fremspring i terrænet, særlig om et næs eller et fremspringende højdedrag. I sønderjyske marknavne forekommer dels det usammensatte horn, dels nogle gange sammensætningen langhorn. Det sidste synes i det mindste i to tilfælde at sigte til et højdedrag.

Hoved (glda. hovuth, oldn. hofuð, n.). Ordet bruges i stednavne i den overførte bet. ”fremspring”, enten om et fremspring på kysten, en pynt, eller om et fremspringende hjørne af en skov, eventuelt en isoleret liggende lille skov. Den sidstnævnte bet. kendes endnu fra det appellativiske ordforråd, idet hoved i sevind kan betyde ”et lille stykke skov” (Feilb.); fra Fyn omtales ”et lille hoved skov” hos Vedel Simonsen (Elvedgaard. p. 14). Jfr. også sammensætningen skovhoved (Feilb. og ODS). Bet. ”pynt” foreligger bl.a. i navnene Knudshoved, Rønshoved og Termanshoved; jfr. mht. denne bet. ordet kap, af lat. caput. hyppigere er betydningen ”fremspring af skov”, der forudsættes i de fleste af de talrige sammensætninger af -hoved med trænavne: abildhoved, bøgehoved (19 eksempler), egehoved, ellehoved, eskehoved, hesselhoved og lønhoved. En mængde navne på -hoved har dyrenavne, ofte i genitivsform, som første led. Disse navne må, i alt fald i de fleste tilfælde, opfattes som sammenligningsnavne, selv om brugen af hoved i terrænbetegnende bet. har spillet ind ved deres dannelse. Eksemplerne er bjørnshoved, bolhoved (af bolle, tyr), folehoved, fuglehoved, hanehoved, harehoved, hummershoved, hundehoved, hundshoved, hønehoved, hønsehoved, kathoved, kohoved, kokhoved, kragehoved, lamhoved, rottehoved, svinehoved, torskehoved og ulvehoved. Også i norske stednavne forekommer hofuð hyppigt sammensat med dyrenavne (NG indl. p. 58). Endelsen indgår i enkelte gamle bebyggelsesnavne, hvor den i flere tilfælde er omdannet i nutiden, således i Egvad, 3202, Karkov, 2707, og Tyvse, 3121. Andre eksempler er Grønninghoved, 2393, Københoved, 3054, og Stokkerhoved, 3011.

Hul. Se ovfr. u. Hol.

Høj (glda. høgh, oldn. haugr, m.). I no. stednavne bruges ordet både om naturlige forhøjninger, jordhøje og fjeldtoppe, og om sådanne, der er opstået ved menneskelig virksomhed, gravhøje f.eks. (NG indl. p. 56). I svenske stednavne er hög ligeledes brugt både om naturlige højder og gravhøje (Franzén i Nord. Kult. V p. 145). I de danske navne synes betydningen overvejende at være ”gravhøj”, i alt fald i de ældre navne af typen (jfr. Mar. Kristensen i Fortid og Nutid I p. 116 f.). Bebyggelsesnavne på -høj findes særlig i Skåne og på Sjælland samt i det midterste Østjylland. I de få gamle sønderjy. landsbynavne på -høj er endelsen som regel afslebet og omdannet på forskellig vis, således i Gasse, 3089, Kassø? 3213, Revsøgård, 3041, Hjerpsted, 3108, og Varming, 2707. Marknavne på -høj er meget talrige i de fleste egne af Sønderjylland, og endelsen er i reglen bevaret til nutiden. Forleddene er ofte ord for terræn- eller jordbundsforhold (Stenhøj), bevoksning (låddenhøj), størrelse (møgelhøj), plante- og dyrenavne (abildhøj, ærhøj, hjorthøj, snoghøj) etc.; jfr. Skautrups undersøgelse af de hardsysselske højnavne i Hardsyssels Årbog 1927, 28 og 29. I mange

tilfælde indgår et personnavn som forled, således i arkelhøj (kvindenavnet arnkatla), brodershøj, eskilshøj, harreshøj (mandsnavnet Harald?), ivershøj, krogshøj, ravnshøj, svenshøj og ulvshøj. Personnavnene er for størstedelen af middelalderlig karakter. Adskillige marknavne på -høj går antagelig tilbage til vikingetid og tidlig middelalder. Hermed stemmer det, at nordiske marknavne på -haugr er meget udbredt i Danelagen (H. Lindqvist, Middle English place-names of Scandinavian origin p. 137). Forleddet i disse navne er ofte et nordisk personnavn.

Ældre billede af Arnåen eller Årndrup Å som den også kaldes fra tiden før den blev reguleret. Sandsynligvis er navnet Arnå dannet som en forkortelse ud fra ordsammenstillingen Arndrup Å. Arnåen starter sit fremløb i Bedsted sogns sydøstlige hjørne og udmunder i Vidåen ved St. Emmerske. Foto: Ukendt.

-ing(e). Denne afledningsendelse er udbredt i bebyggelsesnavne over størstedelen af det vest- og nordgermanske område med undt. af Norge og Island. I Danmark findes c. 400 gamle bebyggelsesnavne på -ing(e), deraf c. 25 i Nordslesvig; et kort over udbredelsen af de sønderjyske eks. findes i Sønderjyllands Historie I Bilag IIA. Ved Siden af endelsen -ing(e) optræder også det aflydende -ung(e); det sidste er dog allerede i de ældste jyske kilder faldet sammen med -ing(e), men viser sig ved brydning eller manglende i-omlyd i navnenes første led (jfr. fx nørrejysk stavning ovfr. sønderjysk stevning). De ældste -ing-navne tilhører muligvis de første århundreder af vor tidsregning, men hovedmassen stammer snarest fra Folkevandringstiden, da typen var stærkt produktiv på vestgermansk område, bl.a. i England. Navne som Bjerning, 3022, og Hjerting, 3056, der viser i-omlyd af urnord. e, kan ad sproghistorisk vej dateres til at være ældre end c. 500 (jfr. BrN GG I p. 98). Navnene på -ing må vel i det store og hele opfattes som oprindelige slægts- eller indbyggernavne i pluralisform, der er gået over til at bruges som stednavne. De i ældre kilder optrædende former på -ingi opfattes af Hellquist som neutrale ia-afledninger, medens Johan Palmér (Ark. LII p. 38 ff.) opfatter dem som dat. sing. af nominativer på -ing. Ogsaa om navnenes første led er meningerne stærkt delt. I sin monografi ”Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge ock unga" hævdede Hellquist, at de ”ægte” plurale -ing-navne altid er afledt af personnavnestammer. Der kan imidlertid ikke være tvivl om, at i det mindste et meget stort antal af de svenske og danske -ing-navne indeholder appellativiske ordstammer. Fra Sønderjylland kan f. eks. anføres Stevning, 3262, der indeholder glda. stafn i betydningen ”fremspring", og Egen, 3261, der er afledt af trænavnet eg. Dyrenavne indgår så hyppigt som forled, at de ikke i alle tilfælde kan tænkes at optræde som personnavne; sønderjyske eksempler er Bjerning (bjørn), Hjerting (hjort), Hynding, 3133 (hund) og Ravning, 2705. Af personnavnestammer er i nærværende værk tolket f. eks.

Gesing, 3089 (mandsnavnet Gesi), Stepping, 3037, og Øbening (måske mandsnavnet øpi). Nogle af de sønderjyske landsbynavne på -ing tilhører muligvis en yngre gruppe af singularis-former, f. eks. Rødding, 3057 (afledt af verb. glda. rythia eller af subst. glda. ruth) og navnene Torning, Tørning (af torn), der også forekommer som naturnavne. I enkelte tilfælde er -ing opstået af en anden endelse i nyere tid, således Varming, 2707, af et oprindeligt Warmhøgh. Omvendt omdannes -ing-navne i tidens løb på forskellig vis, f. eks. er Egen, 3261, Seggelund, 3033, og Sønder-Hygum, 3058, oprindelige -ing navne.

Indtægt. Indgår i en del sønderjyske marknavne i bet. ”indtaget areal”, både om agerjord (eks. ladeindtægt, 3271) og skov (eks. Lambjærg Indtægt, 3254). Feilb. anfører fra Sønderjylland (Agerskov) kun den almindelige, sekundære betydning ”det stykke af marken, som er taget ind til korn, eller til en enkelt kornsort”. Ordet har muligvis undertiden bibetydningen ”indhegning” ligesom tilfældet er med sv. intäkt (Svenska akademiens ordbok). Jfr. tægt ndfr.

Kamp. I de få navne, hvor kamp forekommer som eftrled, er ordet sikkert et ungt lån fra nty. kamp ”ein stück land, acker oder weide” (Mensing), mnty. kamp, m. ”ein eingezäuntes feld, als ackerland, weide, wiese, hölzung etc. Dienend”. Ordet synes i mnty også at kunne betyde ”slette”. I denne bet. er det lånt til sv. dial. kamp (Hellq. EO p. 439), og navnet Papenkamp i Aabenraa, 3191, der forekommer i SJb, er sikkert en nty. gengivelse af det danske præsteslette. Det nty. ord er lånt fra lat. campus og hører ikke til det nordiske kamp, således som undertiden antaget (bl.a. af Jellinghaus, Die westfälische ortsnamen 3. udg. p. 119). Navnene på kamp ligger alle i den sydlige del af Nordslesvig, f.eks. Gaasekamp, 3133, og Vesterkamp, 3271. - Dette kamp indgår muligvis også som forled i enkelte navne, ligesom nogle eksempler på det ofte forekommende usammensatte kamp måske skal henføres hertil. I andre tilfælde må der dog foreligge et helt andet ord, identisk med ænydansk og no. kamp ”kampesten”, antagelig samme ord som kamp i bet. ”bred og rund fjeldtop” (Torp NEO p. 256 f.), samt jy. kamp ”den hårde undergrund på marken” (Feilb.); om ordets etymologi se Walde-Pokorny I p. 573. Herhen hører vel også jysk kamp i bet. ”arp”, f.eks. om den skorpe, der sætter sig på børns isse, omtrent et år efter fødselen; eller den skorpe, der samler sig uden på fedesvin i stien” (Molbeeh). Bet. i stednavne er antagelig ”stenet jordbund”, og ordet indgår i alt fald med sikkerhed i naturnavnet kamp, 3058 og 2705, navn på et større, bakket areal. Sammensætningen med -torp i bebyggelsesnavnet Kamtrup, 3058, viser, at navnet i det mindste går tilbage til den tidlige middelalder, således at låneordet kamp her må anses for udelukket.

Kile (ænyda. kile). Ordet bruges i bet. ”kileformet jordstykke”; jfr. forb. ”en kile jord” hos Moth (ODS). I denne betænkning forekommer det af og til i sønderjyske stednavne.

Klint (glda. klint, glsv. klinter). Klint bruges nu i rigsmålet om en ”(høj og) brat og oftest nøgen skrænt eller brink ud mod havet” (ODS). I sønderjyske stedn., hvor ordet også forekommer om lokaliteter inde i landet, bruges det både i bet. ”skrænt, brink”, f.eks. i Klint 3204, 3254, og Damsklint, 3233, og om ganske lave forhøjninger. Klint, 3213, ligger således på jævnt skrånende agerjord, og ved Basseklint, 3201, er terrænet ganske jævnt. Jfr. nty. klint, der kan bruges om ”jede Erhebung im Gelände" (Mensing). Som appellativ har klint i Sønderjysk også den specielle bet. ”marskdannelse udenfor strandkanten, floden går over den, men den ligger tør ved ebbetid” (Feilb.), og i denne bet. forekommer det i flere vestslesvigske navne, bl.a. i Klint, 3085, og Klinten, 3086, navn på marsken udenfor havdiget.

Kobbel. Lånt fra mnty. koppel, f. ”land (namentlich weide), weiches das gemeinschaftliche eigenthum mehrerer ist; später überh. eingezäuntes land" (SchLüb), nty. koppel ”mit wall und zaun eingefriedigtes landstück" (Mensing); Ordet stammer gennem fransk couple fra lat. copula. Om sønderjyske forhold anvendes det allerede i det 15. årh. (jfr. fra SJb 1462: LXX Deymet terrarum (vel circa, et vocantur Coppele),

Quellens. VI p. 148), og efter at herregårdene i det 17. årh. havde indført det holstenske kobbelbrug blev kobbel meget almindeligt i navne på herregårdsmarker. Senere anvendtes det også om (indhegnede) tægter til bondegårde, særlig i Østslesvig. Undertiden bruges ordet også i bet. ”indhegnet skov", f.eks. i Kobbelskov, 3245, og Bøffelkobbel, 3244.

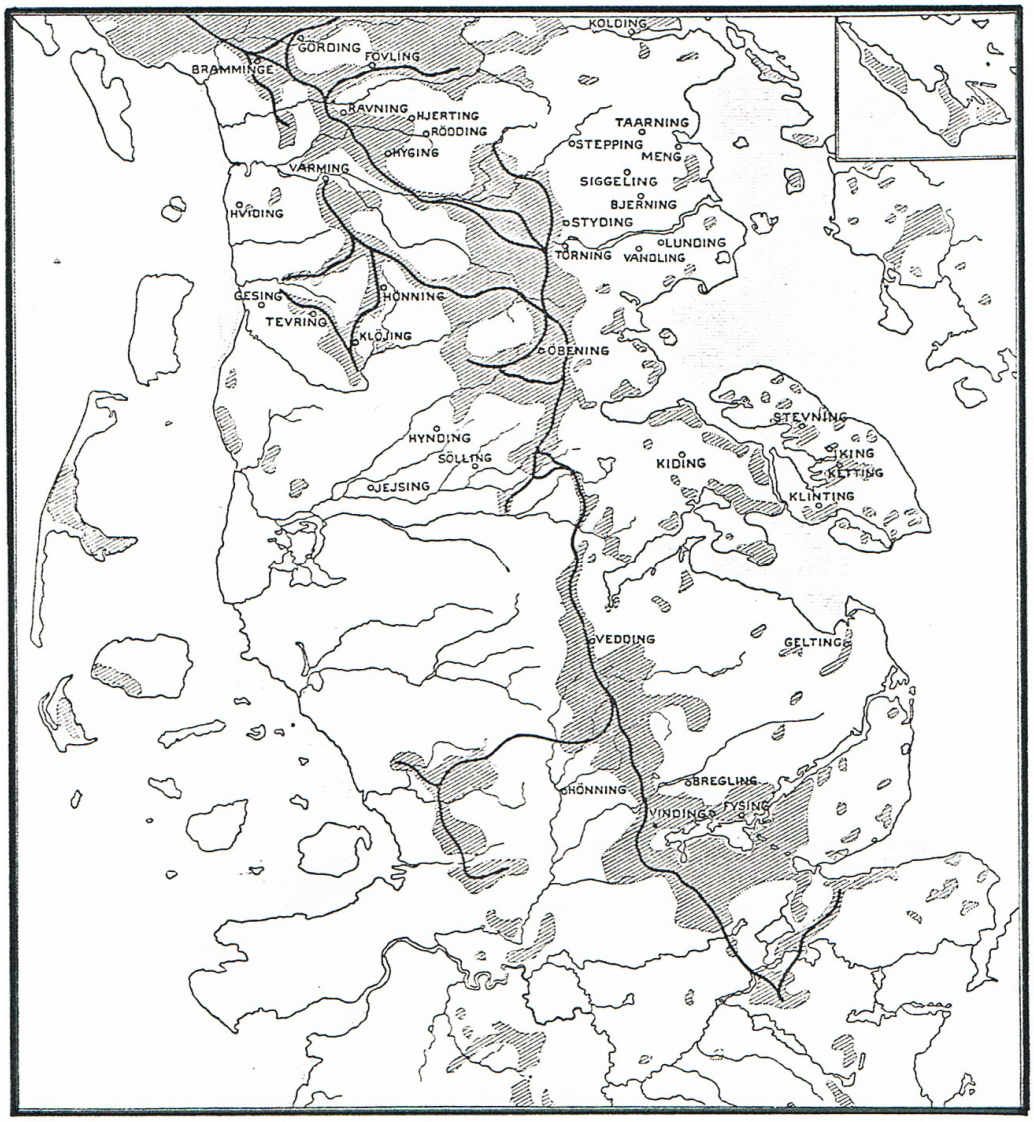

Kort over Slesvig med bebyggelsesnavne, der ender på - ing. Kun de navne, der helt sikkert anses for at være af høj ælde, er medtaget. Kortet er hentet fra bilaget til side 208 fra første bind af værket "Sønderjyllands Historie", om landet, sproget og tiden indtil 1241, skrevet af Knud Jensen, Marius Kristensen og Vilhelm La Cour. C. A. Reitzels Forlag, 1930.

Krog, glda. krogh, oldn. krókr, m., bruges i stednavne om ”krumning, bøjning (krumt stykke) af vandløb, vej olgn. eller om mindre bugt, indskærmg olgn, dels om areal, jordstykke, der indesluttes af en sådan krumning eller begrænses af buer, vinkler” (ODS, jfr. Feilb. og O. Nielsen i UBl II p. 25); Sammensætninger som Aakrog, Engkrog er derfor særdeles almindelige. Dernæst bruges det om et afsides beliggende hjørne i byen eller dens mark, jfr. afkrog. Ordet indgår i tilsvarende betydninger i stednavne på Shetland (Jakobsen, Shetlandsøernes stednavne p. 70), på Færøerne (Chr. Matras, i Årb. 1932 p. 185), som skand. Låneord i engelske stednavne (Mawer, The chief elements used in Engl. Place-Names p. 44), samt i norske og svenske

stednavne (NG indl., OGB I p. 75, XVIII p. 67). I sønderjyske stednavne er ordet meget alm., ialt ca. 800 eksempler, fordelt over hele området.

Kule. Subst. kule i bet. ”naturlig eller (oftest) kunstig åben eller tildækket, større fordybning i jorden (jordoverfladen); grav; grube” (ODS) er lånt fra mnty. kule, f. ”grube, vertiefung, loch, höhle” (SchLüb). Ordet indgår ofte i sønderjy. stednavne, hvor det næsten altid bruges om gravede fordybninger, enten tørre eller vandfyldte. Af den sidste art er f. eks. druknekule, 3035, navn på et vandhul, Gåsekule, 3214, Navn på et kær, og Grankule, 2397, navn på en mergelgrav. De fleste navne på -kule er oprindelige appellativer, hvortil der findes tilsvarende sammensætninger på -grav, f. eks. Lerkule, Sandkule, Savkule og Ulvekule; jfr., at nty. har -kuul (-kuhl) i de samme forbindelser. - En særstilling indtager vistnok det hyppige navn Arnkule, der svarer til ørnekule i andre dele af landet. Her foreligger der rimeligvis det til mnty. kule svarende hjemlige ord glda. kula ”bule, ophøjning” (ODS u. I. kule), oldn. kula, f. ”hævelse, hvad der hæver sig ud eller frem af den ellers jævne overflade” (Fritzner), jy. kule ”bule, blå plet på legemet” (Feilb.). Om flere af navnene Arnkule angives det, at de betegner højtliggende agerjord.

Kær (glda. kær, kiær, kiar, oldn. kjarr, n.). Ordet defineres i ODS som ”stillestående, ikke særlig dybt, i alm, med vandplanter bevokset vand (af sump-, moseagtig art) i mose, eng, mark, landsby (jf. by-, gadekær); sid strækning, i alm. overflydt med vand og med mere eller mindre tæt bevoksning af småbuske; også: sumpet landstrækning, bevokset med tuer af halvgræs olgn”. I oldn. er betydningen ”krat, buske, især på fugtig grund”, og lignende betydninger er fremherskende i norsk; det er muligt, at de er ordets ældste betydninger og at de støttes af ordets i øvrigt omstridte etymologi. I tilslutning hertil vil O. Nielsen i UB1 I p. 236 hævde, at kær i danske stednavne betyder ”sid strækning, bevokset med skov”, og at dette fremgår af de mange navne, som hedder Elkær, Askær osv. Men trænavne sammensættes også hyppigt med -sø og -mose, uden at det derfor betyder, at disse vandarealer har været bevokset med de pågældende træsorter. Steenstrup vil i indl. stud. p. 110 påstå, at kær i mange jyske egne - hvad der klart belyses af generalstabskortene - har den særlige betydning, sid strækning, bevokset med trævækst eller risbuske - Det eneste vidnesbyrd om en sådan betydning synes at være Lyngby, der 1858 meddeler fra Agerskov (Ny Kgl. Saml. 4° 812 kh III p. 32): ”Kjær, om lav jordbund, hvor der er eller har været buske. Hver enk. stykke (lykke) kaldes [æn kær']. Som egennavn forekommer [Fri-skær] (i F.) og [Rostkær] om åben kratskov, mest af el, lav grund”. Lyngbys definition hviler uden tvivl på hans kendskab til oldnordisk, i forbindelse med den iagttagelse, at der ofte findes krat i kærene; på samme måde tolker Kok (II p. 244) Kaarholm af oldn. Kjörr ”krat”; på den tid lagde man mere direkte oldnordisk til grund ved tolkningerne. Ellers mangler der sikre vidnesbyrd om en sådan betydning i sønderjysk; H.N.A. Jensen, Angeln p. 313 skriver ”Kjär ist eine sumpfige wiese”, og Feilberg, der har kendt Lyngbys ovenfor anførte optegnelse, synes at se helt bort fra denne, idet han definerer kjær ved I) ”mosestrækning, på sine steder marknavn for strækninger, hvor der tidligere har været mose, f.eks. de faste enge ved bredden af Randers fjord kaldes kjær, 2) dam”. Fra de øvrige danske dialekter synes en betydning ”krat” ikke at være overleveret, dog er det muligt, at den findes i frisisk, hvortil ordet er indlånt fra dansk; L. C. Peters, Nordfriesland (1929) p. 127 anfører som fastlandsfrisisk ordet tjaar, tjeer i bet. ”sumpfiges Gebüsch”, hvorimod J. Schmidt-Petersen i Die Orts- und Flurnamen Nordfrieslands (1925) p. 59 definerer det som ”Der kultur unterworfenes moorig sumpfiges land, Moorbruch”. Da de frisiske ordbøger ikke nævner ordet, er det dog sandsynligt, at det ikke er levende i sproget, men at dets betydning er sluttet ud fra stednavnene, ganske på samme måde som Lyngby formentlig i sin definition i nogen grad bygger på de stedlige forhold i Agerskov. I middelengland findes som skand. låneord ker ”marshy ground” (Stratmann, MiddleEng. Dict.), og ordet lever videre i eng. dial. car 1) ”a pool, hollow place where water sometimes stands; Low-lying land apt to be flooded”, 2) ”a wood of alder or other trees in a moist, boggy place; boggy grass land” (Wright, Engl. Dial. Dict.). Ekwall ansætter som betydning af middeleng. kerr ”bog, fen, esp. one grown up with low bushes etc., a boggy or fenny copse” (Oxford Dict. of Engl. Place-Names), medens

Mawer vil hævde, at det er bet. ”sump”, der alm, foreligger i stednavnene (The Chief Elements used in Engl. PlaceNames p. 43). Det ser ud til, at betydningen ”krat” er særlig vestnordisk, medens betydningen ”sump” er østnordisk, og dette forklarer, at begge betydninger træffes på engelsk grund. I middelalderligt svensk betyder kiær nemlig altid morads, sø, og det samme gælder de ældste kendte eksempler fra gammeldansk (f.eks. Skånske Lov I, 9), men fra 15. årh. optræder der enkelte eksempler på bet. ”krat” (se Kalkar). Det er derfor et spørgsmål, om man ved tolkningen af de sønderjyske stednavne tør gå ud fra, at Kær oprindelig har haft betydn. ”krat”. En kendsgerning er det, at navnene ikke sjælden endnu gælder kratbevoksede steder, og allerede i 15. årh. omtales der kær, hvori der sker hugst (F. Mager, Entwicklungsgesch. der Kulturlandschaft des Herzogtums Schleswig I, p. 321), og Mager er tilbøjelig til at antage, at stednavnene med kær overvejende sigter til kratbevoksning på sumpgrund. Det er her overfor blevet anført, at bevoksningen muligvis er noget sekundært, idet vækstbetingelserne antagelig er forbedret efterhånden som sumpene er blevet afvandet eller er groet efter (Gunnar Knudsen i Nord. Kult. V p. 116). Kær er overordentlig hyppigt i Sønderjylland og forekommer i alle dele af området. Særlig følger det de mange vandløb og ligger tæt op ad disse, og det bruges som navn på større og mindre mosestrækninger eller enge, derimod ikke om egentlige søer og damme. De mange eksempler på sammensætninger er Rørkær (29) og Tagkær (22) viser dog, at det kan og må have betegnet deciderede vandarealer, og af sammensætningerne med trænavne er El(le)kær den dominerende (51 eksempler), og da el er en af de få træsorter, der kan gro i vand, tyder vel også dette på oprindelig oversvømmede arealer.

En del af Bedsted vestlige bydel, set fra sydvest fra Haderslevvej med marker tilhørende gårdmand Birger Jessen Hansen i forgrunden. Midt i billedet ses en el-mast. Til venstre for denne skimtes i Bedsted sydfacaden af den gamle statsbanestationsbygning. Foto: H. Haugaard, sept. 1988.

Land (glda. land, oldn. land, n.). Ordet er meget almindeligt i sønderjy. stednavne, hvor det undertiden bruges om ”område der i geografisk henseende udgør et hele” (ODS), fx i Sønderland, navn på den sydlige del af Rømø, 3112, men i reglen om mindre jordstykker. I de fleste navne har land den specielle bet. ”dyrket jord”, fx i de meget almindelige sammensætnmger Gammelland og Nyland og i de navne, der er sammensat med navne på kornsorter (særlig almindeligt er Havreland, der forekommer 35 gange, medens Bygland kun forekommer 4 gange og Hvedeland og Rugland hver 2 gange). Den samme bet. må forudsættes i navne som Hedeland og Skovland; de betegner agerjord, der tidligere har været hede og skov. I nogle tilfælde kan land have bet. ”jordtilliggende”, en bet. der kendes fra Als, hvor der tales om en gårds land (Medd. fra dr. phil. Henrik Ussing). Navnene på -land er sikkert gennemgående unge; flere af dem indeholder nyere personnavne, Jørgensland, Madsesland, Povlsland m.fl., og adskillige er oprindelige appellativer.

Lev (glda. -lëf, oldn. leif, f). Ordet er et germ. *laibo-, dannet til roden i verb. *liðan ”blive tilbage” (got. bileiban, da. blive; se Emil Olson p. 136), hvortil verb. *laiðian, got. bilaibjan, oldn. leifa ”efterlade" er en kausativ. Ordets oprindelige betydning er utvivlsomt ”noget efterladt", og denne bet. er bevaret i de germanske oldsprog. Oldn. leif betyder ”hvad der har været ens ejendom” (Fritzner), got. laiba og ohty. leiba ”uberbleibsel”, osa. lêba ”das übriggebliebene, der uberrest", ofris. lava ”Hinterlassenschaft”, oe. laf ”what is left, remnant, remains, relic, remainder, rest, lave; what is left as an inheritance; a reliet, widow”. Det ligger derfor nær at antage, at ordet også i stednavne har betydningen ”efterladenskab, arv”, og at navnene er parallelle med de svenske navne på -arve, der forekommer på Gotland og i Dalarne. I bet. ”arv” indgår -1ev også i glda. syghridlef (VJb), Sigrid Storrådes arvegods. Allerede Steenstrup (Hist. Tidsskr. 6 R. V p. 358 f.) har imidlertid hævdet, at bet. i stednavne næppe er arv, men snarere overdraget gods; Jarlslef er således det gods, der er henlagt til jarlens underhold, ligesom glda. kununglef er kongens embedsgods i modsætning til hans private arvegods, patrimoniet. Denne opfattelse er godkendt af adskillige forskere, bl.a. af Hellquist, der uden videre oversætter -löv i stedn. ved ”något överlåtet” (EO), og den er siden blevet nærmere udformet og motiveret af Svend Aakjær (Festskr. Vilh. Andersen p. 330 ff.). Den strider dog afgjort mod, hvad man skulle vente ud fra ordets etymologi og mod de faktisk foreliggende betydninger i oldsprogene. Efter al sandsynlighed er bet. ”noget efterladt”, og forleddene indeholder navnene på de personer, der efterlader sig vedkommende gods (således bl.a. Sahlgren i Hälsingborgstraktens ortnamn p. 114). Også om navnenes alder har meningerne været stærkt delte. Ifl. Andreas M. Hansen (Landnaam i Norge p. 102 ff.) tilhører de den yngre stenalder, idet deres område stort set falder sammen med megalitkulturens. Denne anskuelse, der også fik tilslutning af filologer (Adolf Noreen og Hj. Lindroth) er nu forladt. Som påvist af Vilh. la Cour (Sjællands ældste bygder p. 26 ff.) er der overhovedet ikke tale om et ”virkeligt og almindeligt lokalt samfald” mellem megalithgravene og 1ev-navnene. Sandsynligheden taler for, at navnene stammer fra folkevandringstiden, idet de personnavne, der indgår som forled, viser meget stor overensstemmelse med denne periodes navneskik. At de må være ældre end vikingetiden fremgår af, at typen mangler i Danelagen og Normandiet. I Danmark er navne på -1ev særlig udbredt på øerne og i Østjylland. H.V. Clausen (Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse p. 136ff.) drager på grundlag af udbredelsen den slutning, at de skyldes et fra Sjælland kommende erobrerfolk, men dette er dog ganske ubeviseligt. At de har deres udbredelses-centrum på Sjælland er derimod sandsynligt. Udenfor Norden forekommer typen i et område i Mellemtyskiand, hvor den almindeligt antages at hidrøre fra en nordisk indvandring under folkevandringstiden. I Nordslesvig er typen repræsenteret ved 17-18 eksempler, deriblandt 5 sognebyer: Emmerlev, Haderslev, Hammelev, Kliplev og Tinglev. Kort over udbredelsen findes i Sønderjyllands Historie I Bil. 12A. Forleddene er her som andetsteds altid personnavne (i enkelte tilfælde muligvis gudenavne). Nogle indeholder de fra folkevandringstiden kendte sammensatte mandsnavne, fx Sejerslev, 3107 (glda. Sighar) og Ørslev, 3202 (glda. *Øthar), medens andre er sammensat med kortnavne, fx Sebbe1ev, 3257 (glda. Sæbbi) og Undelev, 3231 (glda. Unni).

- lum. Se ndfr. u. -um.

Lund (glda. lund, oldn. lundr, m.). Ordet er meget almindeligt i naturnavne over hele området og indgår i adskillige landsbynavne. De fleste landsbyer på -lund er relativt små bebyggelser; kun to er gamle sognebyer: Kalvslund og Tislund. Mange navne på -lund er sammensat med dyre og plantenavne; Kragelund, 3271, og Kravlund, 3136, indeholder ordet krage, Kollund, 3271, glda. ka ”allike”, Høgelund, 3046, Høg, Billund, 3043a, Bi, Revslund, 3075, ræv. I nogle tilfælde er forleddet et personnavn, bl.a. i Hovslund, 3204, og Kalvslund, 2705. Talrigere forekommer typen personnavn + lund i de midtslesvigske herreder syd for den nuværende grænse (A. Bjerrum i Sydslesvig udg. af Gunnar Knudsen og Knud Kretzschmer p. 78 f.). Et gudenavn indgår i Tislund, 3072. Typen går således tilbage til hedensk tid, men adskillige navne på -lund er formodentlig først dannet i løbet af middelalderen. I Danelagen forekommer

endelsen ret almindeligt i nordiske stednavne; Ruckland, ældre Rokelund, svarer således til det danske Rågelund.

Løkke (glda. lykkia, oldn. lykkja, f.). Subst. løkke, samme ord som oldn. lykkja, f., bl.a. i bet. ”indhegnet jordstykke; især om de indhegnede stykker af den til købstæderne hørende Bymark" (Fritzner), er besægtet med verb. glda. lykkia ”lukke”. Den oprindelige bet. er ”indhegning”, og i denne bet. forekommer ordet i stednavne over hele landet. I Sønderjylland er løkke meget sjældent i gamle bebyggelsesnavne (eks. Emmerløkke, 3102), men yderst almindeligt i marknavne, særlig i Østslesvig. Forleddene er i mange tilfælde personnavne, fx i Asserløkke, Bennetsløkke, Bodilsløkke, Brandsløkke, Ingeborgsløkke, Iversløkke og Lassesløkke; meget almindelige er også dyre- og plantenavne: Hesteløkke, Horsløkke, Kalveløkke, Katløkke, Koløkke, Birkeløkke, Brombærløkke, Hesselløkke, Hyldeløkke, Hoffelløkke, Kløverløkke etc. I yngre navne har løkke ligesom på Samsø mistet den gamle bet. ”Indhegning” og betyder blot ”markstykke, skifte” i almindelighed (jfr. DS I p. IX).

Made (glda. math, f.). Samme ord som glsv. maþ, mhty. mate, et germ. *maþuo, *maðuo, afledt af den indoeur. rod *met ”meje” i lat. metere etc. (Hellq. EO u. mad, Emil Olson p. 337). Ifl. Feilb. bruges ordet i jysk om ”eng langs et åløb; et fugtigt stykke jord uden best. forskel fra en eng; om syltenge, som havet jævnlig står over”, i sv. dial. betyder mad ”sankt, jämnt ängsfält, som öfversvämmas af vorflod; kärräng” (Rietz). Betydningsforholdet mellem made og eng er ikke helt klart. I Sønderjylland er forskellen muligvis den, at made betegner det mere fugtige terræn. Ordet har i sønderjy. stednavne to former, en enstavelsesform [maj], der findes i Østslesvig og den sydlige del af Tønder amt, og en tostavelsesform [maj] der findes i størstedelen af Tønder amt, samt enkelte andre steder, bl.a. (ved siden af enstavelsesformen) i Rise herred. Tilsvarende former findes i andre jyske dialekter, bl.a. på Samsø; se DS I p. IX f.

Mark (glda. mark, oldn. mork, f. ”skov, ødemark”). Ordet er beslægtet med lat. margo ”rand”, og den oprindelige betydning ”grænse” er bevaret i got. marka, oldeng. mearc, ohty. marca. Af bet. ”grænse” udvikles bet. ”grænseskov, ødemark”, og derefter ”skov" i almindelighed, en betydning, hvori ordet forekommer i no. stedn. (NG indl. p. 68). Den gamle bet. ”grænseskov” er bevaret i enkelte svenske herreds- og sognenavne (Franzén i Nord. Kult. V p. 164). I de meget talrige danske naturnavne på -mark har endelsen i næsten alle tilfælde den moderne betydning ”dyrket jord, agerjord” eller ”et af de stykker, hvori det dyrkede areal er inddelt” (jfr. ODS). Om en lignende betydning tør forudsættes i de ældre bebyggelsesnavne, er derimod tvivlsomt. Her må man vistnok regne med, at ordet i mange tilfælde har bevaret den gamle bet. ”skov” (eller eventuelt ”rydning i skov”). Herpå tyder beliggenheden af de sønderjy. navne på -mark, der særlig forekommer i østslesvigs skovegne (Syd for grænsen talrigt i Angel og Svans; se kortet i Sønderjyllands Historie I Fig. 145). De fleste af navnene betegner små bebyggelser (det eneste sognenavn er Notmark, 3259) og går næppe længere tilbage i tiden end den ældre middelalder. Mange af dem er sammensat med personnavne (jfr. Johs. Steenstrup i NoB 1914 p. 128ff.), fx Brodersmark, 3102 (Mandsnavnet glda. Brothir), Elsmark, 3263 (Elëf) og Pebersmark, 3135 (Tim. Pipær). Indlånte, fremmede personnavne indgår antagelig i Gørresmark, 3101, Kongsmark, 3112, og Mommark, 3252, og et sammensat personnavn, Bo Litlæ, forekommer i Bolilmark, 3112. Appellativisk forled forekommer fx i Lundsmark, 3085, og Lendemark, 3134.

Mærsk (glda. mærsk). Identisk med oe. mersc, ofris. mersk, mnty. mersch, marsch og går tilbage til et germ. *mariska, afledt af *mari-. ”hav” (fx i oldn. marr, m.); se Falk-Torp, Etym. Wb.u. Marsk I. Ordet er i dansk lånt fra Fris. (i formen marsk fra Mnty.). I sønderjy. Stedn. bruges det dels om marsken ved Vesterhavet, de lavtliggende, frugtbare havaflejringer, dels i overført bet. om særlig frugtbare jordstykker. I den sidstnævnte bet. forekommer mærsk af og til usammensat som marknavn.

Otting (glda. atting, oldn. åttungr, m.). Ordet betyder ”ottendedel” og må oprindelig, anvendt om et jordmål, være en ottendedel af et bol; om ottingen som en del af bolet, se Sv. Aakjær i Nord. Kult. Bd. XXX p. 236 f. og Kong Valdemars Jordebog indl. p. 71ff. I senere tid er sammenhængen mellem bolet og den sønderjy. ottinginddeling, der var meget forskellig i de enkelte landsbyer; imidlertid udvisket (se Troels Fink, Udskiftningen i Sønderjylland p. 40 f.). Ottingen kunne også foruden en inddeling af landsbyen betegne så meget jord i et skifte, som tilfaldt en otting (eks. herpå i L 1714-16 fra Vonsild hos Fink 1. c.), og denne brug forklarer vistnok ordets forekomst i nyere marknavne, i. eks. i engnavne som friotting, 3058, og halvotting, 3202.

Plet. I VJb p. 26 nævnes et plættæ, som sikkert er engstrækningen Plet i Hygum sogn, Vandfuld herred. (1477 ÆDA III 159 Plett enng; 28/6 1503 plætte), men Tostavelsesformen plættæ, der uden tvivl må opfattes som plur. af plet, har foranlediget O. Nielsen til urigtigt at sammenstille navneleddet plet med no. plita ”græsplet” (UBl I p. 338). Sikkert foreligger imidlertid rigsmålets plet, hvis hovedbetydning er ”et mere eller mindre tydelig afgrænset, rundagtigt sted, som ved sin farve olgn. skiller sig fra den flade, hvoraf det udgør en del”, eller ”mindre (afgrænset el. nærmere bestemt) område; sted; plads; punkt” (ODS). I Stednavne synes det blot at betegne et ganske lille stykke, det kan være eng eller ager, hede eller mose, smådamme eller småøer; ordet bruges om lokaliteter af meget forskellig art, men det betegner, at lokaliteten er lille og afgrænset i forhold til sine omgivelser. I Sønderjylland er ordet ikke særlig alm., ca. 40 eksempler, men det kendes også i stednavne fra Nørrejylland og fra Fyn.

Pold. Ordet bruges meget almindeligt om små bakker i marknavne over hele Sønderjylland. Desuden anvendes det om klitter inde i landet. Ifl. Molbech er den sønderjy. bet. ”en liden høi, dynge eller tue”, medens ordet ifl. Feilberg bruges om afrundede banker. Fold er identisk med -puld i sammensætningen hattepuld og er muligvis lånt fra mty. pol, polle, m. ”kopf, spitze, von bäumen wipfel” (SchLüb).

Pyt (glda. pyt, oldri. pyttr, m.). Ordet antages ofte at være lånt fra lat. Puteus ”brønd” (jfr. Th. Frings, Germanis Romana p. 13 Fodn. 2), men er måske snarere af germ. oprindelse; se Hellq. E02 p. 799 f. Bet. af oldn. pyttr er ”fordybning i jorden eller grunden, hvori vand eller anden væske samler sig og bliver stående” (Fritzner). Sv. dial. putt, m. betyder bl.a. ”vatten eller dyhåla; puss, liten vattensamling på marken” (Rietz p. 514). I dansk rigssprog bruges ordet nu kun om en mindre vandsamling (jfr. ODS), men i jysk bruges det dels om et naturligt vandhul, dels om et ”gravet hul, hvoraf der er taget ler, mergel, tørvedynd eller lign.” (Feilb.), og i disse betydninger indgår det i sønderjyske marknavne. Eksempler på den førstnævnte bet. er fx Aalepyt, 3116, og Barnpyt, 3114. Navn på en dam, hvor et barn er druknet. Om gravede fordybninger er det fx brugt i byens pyt, 3084, navn på en Teglværksgrav, og Klynpyt, 3085. Også i nty. bruges ordet om kunstige fordybninger, fx om mergelgrave (Mensing u. pütt). Ordet, der er ret almindeligt i Sønderjylland, særlig i Tønder amt, optræder undertiden med tostavelses udtale, således i Klynpyt, 3085 og Ulvepyt, 3115. Her foreligger der enten en pluralisform (jfr. Feilbergs plur.-form fra Agerskov) eller snarere en gammel sideform, der kan sammenstilles med nmty. putte (SehLüb).

Rebel (glda. ripil). Subst. rebel (ribbel) forekommer nogle få gange usammensat og som efterled. Hyppigst er sammensætningen stenrebel (stenribbel), der er et oprindeligt appellativ; også stenrevle, 3054, hører utvivlsomt herhen. Betydningen er ”strimmel” og ordet er identisk med glda. ripil ”strime, rift” (Kalkar u. Reble), ænyda. ribbel ”strimmel” (Kalkar), jy. rebel ”et afrevet stykke tøj, langt og smalt; strimmel” (Feilberg u. revl). Af samme oprindelse er endvidere no. ripel, repel ”strimmel” (se Torp NEO p. 533), der forekommer i stednavnet riple, olds. Ripill (NG XI p. 236).

Revl (glda. rævil, oldn. refill, m.). Sønderjysk revI, i Vestslesvig bruges i samme bet. som rebel ovfr., med hvilket det er sammenblandet hos Feilb. Det er identisk med glda. ”reffuel”, der bruges i bet. ”sandrevle, grund” (Kalkar u. revel) og med oldn. refill, m. ”langt stykke tøj i samme skikkelse, som da det kom fra vævstolen (Fritzner). Ordet indgår i nogle få marknavne i Løjt sogn, 3211, og Sottrup sogn, 3242. I Løjt sogn bruges det om strækninger langs kysten, i Sottrup sogn om dale. I begge tilfælde foreligger sandsynligvis bet. ”strimmel”. Med de sønderjyske navne kan sammenlignes revl, (gårde i Vinderslev sogn, Lysgaard herred, 1499, 1501 (1558 ÆDA II 26) Reffuels gård). Gårdene ligger på en tange af agerjord, der på begge sider er omgivet af mosedrag. I Norge forekommer refill især i skærnavne (se NG III p. 16). - Se også ovfr. u. rebel.

Revle. Se u. Revl.

Bedsted Nørrekær, set mod øst fra engvejen, der går i øst-vest retningen på nordsiden af Bedsted Bjerg. Ude i horisonten skimtes Hinderup. I forgrunden ses en rest af den til vejen hørende grøft. Her ses to store støbte eementblokke, der stammer fra et stemmeværk fra den gang man et par gange om året lod engene overrisle. Billedet er taget af H. Haugaard, foråret 1988.

Roj. Ordet går tilbage til et glda. *roth, en a-omlydt sideform til glda. ruth, oldn. ruð, n. ”sted som er opryddet i skoven ved at fælde de der stående træer” (Fritzner). Endelsen -roth, -ruth findes på Sjælland og Fyn samt i det østlige Sønderjylland, hvorimod den er sjælden i Nørrejylland (Gunnar Knudsen i Nord. Kult. V p. 104). Formen med u indgår i de (fleste) nordsjællandske stednavne på -rød; se DS II p. XVI f. I marknavne er endelsen -roj meget almindelig i det østlige Slesvig. Nogle af disse navne går sikkert tilbage til den ældre middelalder; jfr. den flere gange forekommende dat. plur. -form rojum. I Angel er bebyggelsesnavnene Dolrød og Skæggerød overleveret allerede i VJb 1231. Derimod er de nordslesvigske bebyggelsesnavne med denne endelse unge; de ældst overleverede, Frøruprød og Vejstruprød, udflytterbebyggeIser fra moderbyerne Frørup og Vejstrup, kendes først fra slutn. af det 15. årh. Den moderne form -rød i disse navne er opstået i sen tid ved påvirkning fra de sjællandske navne på -rød. Forleddene i marknavnene på -roj er som regel appellativer, ofte plantenavne (fx Bregneroj, Bøgeroj, Egeroj, Eskeroj, Havtornroj) eller dyrenavne (Hvalproj, Kalveroj, Katroj, Skaderoj etc.). I mange tilfælde er forleddet dog et personnavn: Asserroj, Engeisroj, Mikkelsroj, Persroj, Tolsroj, Trudsroj m. fl.

Sand (glda. sand, oldn. sandr, m.) bruges i stednavne som efterled i bet. ”sandstrækning”, såvel om strandarealer som om sandede arealer (flyvesand) inde i landet. I farvandene betyder det specielt sandgrund, fx kamsand i Vesterhavet, Kalvsand i Lille Bælt; når det også forekommer i et navn som Jordsand, VJb

Hiortsand, 3108, er det vel fordi denne ø er dannet af opskyllet sand ligesom grundene. Det samme gælder Havsand på Rømø, 3112. Som forled optræder sand- i talrige stednavne fra hele det sønderjyske område, såvel fra kystegnene, hvor der findes strandsand, som fra de indre dele af landet, hvor der findes hedesand og grus, og hvor befolkningen opgravede dette i de talrige sandgrave eller sandkuler for at bruge det til gulvsand eller til byggemateriale.

Sig (glda. sik, oldn. sik, n.). Oldn. sik betyder ifl. Fritzner ”stillestående eller langsomt rindende vand”, og lignende bet. har no. sik, f. ”en liden sump, en myr med sivende vand” (Aasen), sik, n. ”liden langsomt rindende bæk, som undertiden blot siver igennem græs” (Ross). I sv. dial bruges sik, f. om ”sidländt ställe, däld der vatten framrinner; småträsk” (Rietz p. 563). Samme ord er mnty. sik ”sumpfige Niederung, Tümpel”, nty Siek ”Bodensenkung, sumpfige Niederung” (Mensing), oe. sic, n. ”a watercourse; applied to a natural as well as to an artificial stream" (Bosworth-Toller). I dansk betyder sig ”et sidt sted i marken eller engen; en fugtig eng; egentlig den del af en engbund, hvor et væld begynder” (Molbeeh), ”lav plet på marken, hvor der står vand i fugtigt vejr og om vinteren; en lille hedesø eller klitsø, der sædvanlig er udtørret om sommeren” (Feilb.). I sønderjyske marknavne, hvor ordet er meget almindeligt, bruges det om fugtige lavninger, specielt om steder med væld; Sig, 3203, angives således at være navn på en kilde, og kildesig og transig, 3074, er ifl. Feilb. ”marker med lavtliggende steder i, hvor der er kildevæld”.

Skift. Se u. Skifte.

Skifte. Ordet bruges i sønderjyske marknavne om de stykker, hvori et areal er delt. Derimod synes det ikke i sønderjysk at bruges i den ældre landbrugstekniske bet. om en underafdeling af en vang. De meget talrige navne på -skifte betegner som regel skov, eng, mose eller hede, sjældent agerjord; i Elsted (Østjylland) bruges ordet ligeledes kun om mose-, eng- og skovlodder (Feilb.). I Sønderjysk har ordet enstavelsesform, hvad der bl.a. fremgår af, at det i Vestslesvig udtales uden stød. Som opslagsform er dog anvendt rigsmansformen skifte.

Skår (glda. skar). Svarende til nørrejy. skaar (glda. skarth) i bet. ”så meget som leen skærer i et hug, marken til ende, omtr. 3 alen i bredden” (Feilb.) forekommer i Sønderjylland og det sydligste Nørrejylland formen skar. Denne forudsætter et glda. skar, n., jfr. formerne skar og skår i RO p. 104 f. (fra 1317), der er afledt af roden i verb. skære og nærbeslægtet med oldn. skor, f., bl. a. med bet. ”kant, rand”. Ifølge yngre kilder bruges skar som længdemål både om ager og eng (jfr. en beskrivelse af Vilslev fra 1768, ifl, hvilken ”enhver gård har haft sin visse bredde af skår, hver skår beregnet til 3 alen, i alle stykker af ager og eng”; se Jyske Samlinger 3 R. IV p. 92), men i middelalderlige kilder, fx RO, synes det udelukkende at være et engmål. Hermed stemmer det, at sønderjyske navne på -skar (i opslagsformerne skrevet -skår) altid betegner enge (jfr. dog Firskåragre, 2703). Forledelene i de sikre navne med denne endelse, der næsten alle forekommer i Vestslesvig, er altid talord, Treskår, Firskår, Femskår etc. Forskelligt fra det her nævnte skar, er endelsen i det flere gange forekommende Sandskår, der formodes at være glda. skyrth ”skår, skure”; Sandskår, 3116, skrives 1806 Sandskor, Sandskør og Sandskiør. Et tredje ord, subst. skår i bet. ”skår, kløft”, glda. skarth ”indsnit”, indgår i navnet Skårhøj.

Slade. Ordet forekommer oftere usamnmensat og indgår som efterled i fem navne i N. Rangstrup herred samt formodentlig i Travreng Slad, 3081. Oprindelig synes det at være navn på sumpede engstrækninger. Slade, 3011, er navn på agerjord, krat og eng på skråningen ned mod Haderslev Dam, Slade, 3203, er en eng, og Slade, 3081, kaldes i U 1781 ”Den Dynde Sled”. Ordet er identisk med nørrejysk slade ”lavt sted på mark eller eng, hvor vandet har løb, slette mellem klitbanker” (Feilb.), ”en sump, vandpyt i en eng eller mose” (Molbeeh u. slåde). Det indgår også i navnet sanding Slåed, en nu omtrent tilgroet indskæring el. vig (saal. I

1926) i N.-Nebel sogn, V.-Horne herred. Både udtalen af de sønderjyske navne etc., og Feilbergs udtaleform fra Lønborg viser, at ordet har glda. t. De jyske former kan altså ikke, som det er sket i ODS, sammenstilles med no. slade ”skråning”, oe. slæd ”dal” etc.; en parallel til disse ord indgår derimod i navnet Sladkær, 3201 (Mejer 1641 Schlay-). Jy. Slade er rimeligvis beslægtet med no. slat, n. ”slud” etc. (se Torp NEO p. 642 og Falk-Torp u. slatten), muligvis også med eng. slate ”a slovenly, dirty person” (New English Dietionary). - Navnet Slage, 3085, er i virkeligheden s. lok. som Slade sst., og udtalen beror sikkert på en senere omdannelse.

Slag. Ordet indgår i adskillige stednavne i bet. ”sænkning i jordsmonnet”; se DS II p. 137. I det appellativiske ordforråd er det overleveret med denne betydning fra Rømø (se u. Slag, 3112). Jfr. ænyda. slag ”hul, hulning i en vej” (Kalkar efter Moth), jy. slag ”spor, mærke” (Feilb.), ”spor, som af mennesker, dyr, vogne, kaner” (Molbeeh), no. slage, m. ”en bred fordybning i jorden” (Aasen), shetl. slag (slaga, slagi) ”sænkning i jordsmonnet, fugtig jordfordybning, sumpet lavning” (Jakobsen); se i øvrigt om herhen hørende ord Ivar Lindquist i NoB 1927 p. 105 f. Den her nævnte betydning har ordet som i forled i flere sønderjyske marknavne og i det usammensatte slag. Bet. ”vej”, som Gunnar Knudsen har formodet i navnet Slagelse (Årb. for Sorø Amt 1943 p. 4) kendes ikke fra Sønderjylland. - Formelt identisk med det nordiske ord er slag ”afdeling af agerjorden omfattende de skifter, der indgår i samme rotation”. Feilb. har dette ord fra Sønderjylland i eksempler som [han ha'r æ mark i jæn' slaw]. Det er lånt fra nty. slag ”Teil eines Ackers, Moores oder Waldes" (Mensing), Plur. släge ”die Eintheilungen des tragbaren Ackers bey einem Landgute” (Dähnert, Platt-Deutsches Wörter-Buch) og indgår ofte som efterled i sønderjyske marknavne, bl.a. i det i Sundeved og på Als almindelige bislag (se herom u. bislag i Fjelby, 3252). Adskillige af disse navne, Nørreslag, Sønderslag etc. der kun forekommer i ældre, tyske kilder, må dog opfattes som appellativer.

Mårbæk Bjerg som man ser den lille bakkeø til venstre, når man kommer kørende ad Hellevadvej fra Alslev Kro mod Mårbæk. Bjergets højeste punkt er 37 m med faldende tendens mod vest. Billedet er taget af H. Haugaard, marts 1982, lidt vest for gården Hellevadvej 9, der tilhører agronom Jørgen Berthelin.

Snap. Endelsen -snap indgår bebyggelsesnavnene Kolsnap, 3048, 1460 skrevet Kolsnabbe, Hønsnap, 3231, 1483 Honsnap, og Gudsnapgård, 2705, samt i adskillige naturnavne. Betydningen er utvivlsomt den samme som af snabe. Bojsnap, 3042, er således navn på et fremspringende agerareal, og Skødsnap, 3116, ligger på en langstrakt forhøjning i terrænet, der skyder sig frem gennem omgivende enge. Også i Nørrejylland forekommer endelsen af og til, bl. a. i bebyggelsesnavnene Agersnap, Bejsnap, Elsnap, Horsnap m. fl., der opregnes af O. Nielsen i UBI I p. 244; ældst overleveret er Horsnap, der nævnes 1419 i formen Hornsnab. Under behandlingen af Kolsnap ovfr. er det formodet, at efterleddet er et glda. -snap(p), medens O. Nielsen

(anf. st.) og K.G. Ljunggren (NoB 1934 p. 15) uden at drøfte det lydlige forhold antager, at der foreligger samme ord som snabe ovfr. Stærke grunde taler for, at ordene virkelig er identiske. I Sønderjylland er der ikke andre sikre eksempler på snabe som efterled end Tranesnabe, 3116, med efterledstryk. Omvendt er der ikke sikre eksempler på, at snap kan optræde usammensat (ved Snap, 3242, mangler udtaleform), og hvor snap- optræder som forled i navne, hvis udtale er kendt, fx i Snaphave, 3229, og Snapbjærg, 3224, er det altid ubetonet. Af særlig vigtighed er det, at Skødsnap, 3116, støder op til et snabe, og således kan antages engang at have været en del af et større område med dette navn. Man må antage, at formen -snap er opstået af snabe, og at den ubetonede stilling har bevirket, at den optræder uden klusilsvækkelse. Tanken blev i sin tid fremsat af Dr. Mar. Kristensen, der til sammenligning anførte, at de svage verbers præteritumsendelse i en stor del af Jylland udtales med t (jfr. KortFm p. 129).

Sned. Alm. i Sønderborg amt (76 eksempler) og Aabenraa amt (14 Eksempler) men mgl i det nordl, og vestl. Sønderjylland. I Sønderborg amt ses det at have stærk tilknytning til skov, det gælder ca 1/3 af eksemplerne; Småskove kan hedde fx Avnbøl Sned og Jestrup Sned. At Ordet sned opfattes appellativisk, fremgår af, at det ofte forekommer med bestemt artikel, fx i en indberetning 1924 fra Tandslet sogn, 3253: ”e snej, bøndernes skovlodder kaldes snej”. Sned i bet. skov kendes også udenfor Sønderjylland, fx skoven Sned på Agersø samt Store- og Lille Sned under Giesegårds skovdistrikt, ligesom vel også Ellesned, Toksværd sogn, Hammer herred, nok oprindl. er en Elleskov; Molbeeh anfører fra Agersø og Omo ordet sned i bet. ”større skov”, men Feilberg har det ikke. ”skov” er imidlertid ikke ordets eneste betydning; det kan også betyde ”ris, kvas” samt ”risgærde” (ODS); den sidste bet. kendes måske også fra Sønderjylland, idet der i et dok af 24/2 1780 fra Als (ChrK I p. 40) tales om at opkaste digerne, beplante dem og sætte sneed derpå. Dog er det tænkeligt, at sned her skal opfattes som ”levende hegn, der er genstand for beskæring”; i et dok. fra 1690 fra Als hedder det om en indgærdet toft: ”Her haffuer jeg begynt at opfrie og opsnie nogle opschut eger og torn” (ChrK V p. 205), ”opfreie og openie” sst. p 206; en tilfældig bevoksning kunne fredes og tildannes ved beskæring, og det er nærliggende at antage, at det også her sigter til selve hegnet. Betydningsudviklingen synes at være den, at sned, der svarer til oldn. snið, n. ”skæren, afskåret stykke”, også i dansk oprindelig betyder ”noget afskåret”, nemlig ”afhugget ris”, medens man som sekundærbetydninger må opfatte betydningerne ”risgærde”, de af de afskårne ris flettede gærder, ”beskåret hegn” og ”kratskov”, de steder, hvor risene blev skåret - Iøvrigt ville man med betydningen snið ”skæren” som udgangspunkt også kunne antage en betydning ”rydning”, parallel med tved, men den omstændighed, at bet. ”kratskov, hegn” er overleveret indenfor sønderjysk område, gør det naturligt at lægge denne til grund. - I Aabenraa amt er ordet, første gang p. 465, tolket af glda. *snith ”skråning”, jfr. Steenstrup, De danske stednavne 2 p. 106, som forudsætter en lignende bet. i en række andre stednavne; men på grund af den topografiske sammenhæng med snednavnene i Sønderborg amt vil det dog være mere nærliggende at tolke det på samme måde som disse, og desuden må betydningen ”noget skråt”, der støtter sig til præpositionsforbindelsen på sned og adj - sned, sikkert anses for sekundær. I det af Steenstrup anførte ex snede foreligger en aflydende form, svarende til oldn. sneið, f, hvilken form også forudsættes i Sneum (Kr. Hald, De danske Stednavne på -um p 95, jfr. også DS VIII p. 52 L).

Snip (ænyda. snip, snippe). Subst. snip bruges om topografiske forhold i bet. ”spids landtange, tilspidset jordstykke, hjørne af mark m.m.” (ODS). I sønderjyske marknavne, hvor ordet mest forekommer usammensat, bruges det om små trekantede jordstykker. Sammensætningen Tresnip (3225 og 3244) er egentlig et appellativ med bet. ”trekant”. Snip, 3089, kan enten være plur. eller en tostavelsesform snippe.

Spang (glda. spang, oldn. spong, f. ”isflage”). Ordet betyder ”smal, let bro, bestående af enkelt bræt eller planke, over et smalt vandløb (en bæk), en smal grøft olgn.; gangbræt; tidligere også om en usammenhængende række af kampesten, der ligger i et smalt vandløb således, at man kan komme tørskoet

over” (ODS). I jysk er bet. ”gangbræt, over et vandløb, med rækværk” (Feilb), og i denne bet. forekommer ordet i sønderjyske stednavne.

Kort over Slesvig hvor kun de bebyggelsesnavne, der ender på -sted er medtaget, og hvis forled synes at være et mandsnavn. Kortet er hentet fra bilaget til side 208 i 5-bindsværket "Sønderjyllands Historiett, bd. 1, der omhandler landet, sproget og tiden indtil 1241, skrevet af Knud Jessen, Marius Kristensen og Vilhelm La Cour. C. A. Reitzels Forlag, 1930.

Sted. Endelsen -sted går sikkert i almindelighed tilbage til en glda. pluralisform -stathæ, svarende til oldn. -staðir. På grund af den jyske apokope er forskellen mellem singularis- og pluralisform imidlertid i det væsentlige udvisket allerede i de ældste jyske kilder. Endelsen er udbredt over hele Skandinavien og forekommer også på tysk og engelsk område. I det nuværende danske område findes der over 200 eksempler i gamle bebyggelsesnavne, deraf c. 30 i Sønderjylland. Navne på -sted antages i almindelighed at gå tilbage til folkevandringstiden. Nogle af de personnavne, der indgår i 1ev-navne, forekommer nemlig også i navnene på -sted, og kristne personnavne mangler helt. I Norge har typen været produktiv endnu i vikingetiden, hvilket frerngår af det store antal islandske staðir-navne, der er givet af norske nybyggere, medens endelsen mangler i Normandiet og de danske egne af Danelagen. I nogle egne af landet er navne på -sted normalt sammensat med personnavne, og også i Sønderjylland er sammensætning med personnavn det almindelige, men ved siden heraf forekommer der eksempler på appellativisk forled. Solsted, 3015, er således forklaret af ordet solle ”sump”, Medsted, 3016, af et ord svarende til oldn. meiðr i bet. ”stolpe, pæl” og det forsv. Bosted, 3261, indeholder ordet borg. Personnavne indgår fx i Drengsted, 3115 (Mandsn. glda. Dræng), Errested, 3022 (Erik), Herrested, 3071 (Herik), Normsted, 3087 (Norman), Simmersted, 3044 (Sighmar) og Travsted,

3121 (Thrugot). Den oprindelige betydning af stath(æ) i disse navne er ikke fuldt klar, muligvis kan den bedst gengives ved ”opholdssted, bosted”. Jöran Sahlgren har antaget, at navnene minder om primitiv kvægavl, og at endelsen oprindelig betyder ”malkeplads” ligesom oldn. stoðull (NoB 1930 p. 137 f.). - Ved siden af de gamle navne på -sted forekommer ordet hyppigt i nyere sammensætninger, bl.a. i marknavne; betydningen er her ”plads, sted, hvor noget forekommer”, og mange af navnene er oprindelige appellativer: Byggested, Gårdsted, Hussted m. fl. - I enkelte navne indgår der også et glda. -stath, svarende til oldn. stoð f., i betydningen ”landingsplads”. Denne bet. er antaget i Kobbersted, 3032, og i det forsvundne gårdnavn Kogsted, 3132 (”landingsplads for Koge”).

Sti (glda. stigh, oldn. stigr, m.). I de fleste af de talrige sammensætninger på -sti er sidste led ordet sti ”fodsti”; som eksempler kan nævnes Fiskersti, Kællingsti, Kæltringsti, Malkesti, Poststi og Tingsti. - I navne som Fåresti, Kræsti og det oftere forekommende Fæsti er endelsen dog snarest ordet sti i bet. ”fold, indelukke” (glda. sti, oldn. stia, f.), selv om der i enkelte tilfælde kan være mulighed for sti i den førstnævnte betydning.

Kortskitse over Slesvig med bebyggelsesnavrie, der ender på -torp. Kun navne der forekommer i bogen "Sønderjyllands Historie" er nævnt. Kortet er figur 143 i ovennævnte bogværk, der omhandler landet, sproget og tiden indtil 1241, skrevet af Knud Jessen, Marius Kristensen og Vilhelm La Cour. C. A. Reitzels Forlag, 1930.

Stjært (glda. stært, oldn. stertr, m. ”fuglehale"). Ordet stjært ”hale” bruges i overført bet. om et smalt terræn af form som en hale. Det forekommer et par gange usammensat som marknavn (3113, 3133) og som efterled i Rejsby Stjært, 3080, en kileformet grund i Vesterhavet; med dette navn kan sammenstilles Flakstjært, navn på en grund ved Mandø (Skautrup i Sønderjysk Årbog 1939 p. 249). Usikre er Bastert, 3021, og Sølvstjært, 3109. Desuden forekommer det enkelte gange som forled, bl.a. i Stjærtende i Arndrup i Bedsted sogn, som navn på den vestligste gård i byen. Uden for Sønderjylland indgår det bl.a. i Langli Stjert ved Fanø (Danske Lods II 1939 p. 13). Samme ord synes at indgå i det norske gårdnavn Stjerterud (NG III p. 296).

Streng (glda. stræng ”snor, reb”, oldn. strengr, m.). Ordet bruges tidligt i overført bet. om jordstykke, således oftere i Ribe Oldemor såvel toponymisk som appellativisk, fx p. 100 (fra 1317) ”Item in beenwith pratellum vocatum strængh situm iuxta pratum canonicorum; Item pratum vocatum stræng iuxta pratum tupi pæter sun; Item vnum stræng in siotoft iuxta pratum andræs ion sun; Item vnum strængh in medio inter binos siotofth”. Sammenhængen viser, at det er mindre enge, formodentlig langstrakte, smalle stykker. På samme måde opfattes ordet i skånske marknavne (Erik Bruhn, Agonamn i Rönnebergs härad p. XXI). Streng er hyppigt i det engrige Tønder amt (34 eksplr.), men træffes i alle dele af området (Haderslev amt 15, Sønderborg amt 9 og Aabenraa amt 3). Et direkte sammenligningsnavn er Fiolstreng, Vonsild sogn, 2395. Det andre steder fra kendte klokkestreng, brugt om jord, som er henlagt til klokkestrengens vedligeholdelse (se Gunnar Knudsen i NoB 1934 p. 89 ff.), kendes fra Sønderjylland kun i sammensætningen klokkestrengsager (4 gange fra Als); desuden findes et Kirkestreng, Hjerpsted sogn, 3108, der tilhørte kirken og lå tæt N. f. denne, og som derfor muligvis også skal opfattes som et navn af denne art, ligesom man sikkert kan regne med, at enkelte af de usammensatte streng kan betegne klokkestrengsjord (jfr. NoB 1. c. p. 90).

Strøm (glda. strøm, oldn. straumr, m.). Ordet forekommer som appellativ i Mellemslesvig i bet. ”å, bæk, vandløb” (Feilb.) og er almindeligt i sønderjyske stednavne, hvor det ofte betegner ganske små vandløb; fx er strøm, 2398, navn på et stykke agerjord med en enkelt mindre grøft. Den store udbredelse i Sønderjylland i modsætning til det øvrige land, hvor ordet er sjældent i stednavne, beror i alt fald tildels på indflydelse fra ty. strohm; den almindeligste sammensætning, Møllestrom, svarer således til ty. Mühlenstrohm, der er et almindeligt appellativ i tyske kilder fra området.

Toft (glda. toft, oldn. topt, tupt, f. ”Tomt, sted på hvilket en bygning opføres eller er opført”). Betydningen af glda. toft er ”den al fællesskabet til bebyggelse m. m. for den enkelte bonde udskilte (og særligt indhegnede) jordparcel” (P. Skautrup, Den jyske Lov p. 353). Ifl. Feilb. betyder ordet ”det stykke jord af en gårds lod, som ligger umiddelbart ved gården; tit hegnet, som et slags anhang til gårdsplads og have; i modsætning til den jordlod, som først afgrænsedes ved udflytningen”. I den sidstnævnte betydning indgår ordet i de allerfleste marknavne på -toft, men undertiden forekommer dog tofter, der ligger langt fra byen. Disse er ikke altid minder om forsvundne bebyggelser, da ordet i yngre stednavne kan bruges om nyopdyrkede arealer i bymarken, som regel vel sådanne, der er indhegnet og undtaget fra fællesskabet. Endelsen indgår i et meget stort antal sønderjyske marknavne. Forleddene er som oftest appellativer, fx Aatoft, Agertoft, Daltoft, Engtoft, Gammeltoft, Grøntoft, Hedetoft, Lilletoft, Nørretoft, Sandtoft, Skovtoft og Stentoft. Blandt de appellativiske forled er der mange dyre- og plantønavne: Birketoft, Elmetoft, Hesseltoft, Horstoft, Kattetoft, Lindetoft, Oddertoft, Sivtoft etc. Et meget stort antal indeholder personnavne, nordiske eller fremmede, fx Asser(s)toft, Brandstoft, Gertstoft, Hagenstoft, Holdenstoft, Jakobstoft, Jessestoft, Lassestoft, Moltestoft, Mommestoft, Svendstoft og Terkelstoft. I gamle bebyggelsesnavne er endelsen derimod sjælden i Nordslesvig. Den indgår i herredsnavnet Lundtoft, 3220, sognenavnet Bevtoft, 3073, og enkelte landsnynavne. Kort over udbredelsen findes i Sønderjyllands Historie I fig. 144. Bebyggelsesnavne på -toft går antagelig tilbage til vikingetiden, idet navne af denne type er udbredt både i Danelagen og Normandiet.

Torp (glda. thorp, oldn. þorp, n. ”gård, skare”, got. þaurp). Ordet, der forekommer som sidste led i stednavne over næsten hele det germanske område, er af omstridt oprindelse. Ifl. Meringer (Indogermanische Forschungen XVIII p. 215 ff.) er det beslægtet med litau. trobá ”hus”, lat. trabs ”bjælke”. Betydningen ”gård, landsby” skulle derefter være opstået af bet. ”hus, bygning”; bet. ”skare” kan være udviklet af bet. ”landsby”. Andre, således Sophus Bugge i Bezzenbergers Beiträge III p. 112, går derimod ud fra bet. ”skare” og sammenstiller torp med lat. turba, medens Natan Lindquist (Stort och smått i språkets spegel p. 64 ff) antager, at den oprindelige bet. er ”svedje”. Den sidste, der har behandlet ordet, Manne Eriksson i NoB 1943 p. 72 fi., viser, at det got. þaurp i bet. svarer til lat: villa, ”enkelt gård, gods”, og antager, at dette er deri oprindelige bet. i germansk. Den etymologiske sammenhæng med lat. trabs må da sandsynligvis fastholdes. På de danske landskabsloves tid er torp en mindre by, opstået på en anden bys mark ved udflytning fra moderbyen (jfr. Steenstrup i Historisk Tidsskr. 6 R. V p. 344 L), og de fleste torper må sikkert opfattes som udflytterbyer eller gårde. Nogle steder i Sønderjylland, fx Angel og den nordlige del af Haderslev amt, indgår -torp dog så hyppigt i navne på store, gamle sognebyer, at man ikke kan tænke sig dem opstået på i forvejen eksisterende landsbyers bymark. Her er åbenbart tale om større nyanlæg på gammelt skovland. Dette forhold stemmer godt med, at torperne efter alt at dømme er ældre i Sønderjylland end i den øvrige del af landet, hvor de må antages at tilhøre vikingetid og tidlig middelalder. De sønderjyske torpnavnes høje alder fremgår af, at ikke et eneste med sikkerhed kan ses at være sammensat med et kristent personnavn eller med ord som biskop og kirke, der er indkommet med kristendommen (som en usikker mulighed er det nævnt, at Jestrup, 3253, kunne indeholde mandsnavnet Jes < Johannes). I Nørrejylland og på øerne er sådanne forled derimod hyppige, særlig i de sent opdyrkede egne af Nordsjælland (DS II p. XVIII). Man har også gjort gældende, at torpnavnene i Sønderjylland har bevaret ældre bøjningsformer, fx gen. Biarnar af mandsnavnet glda. Biorn i det tre gange forekommende Bjerndrup, medens resten af landet gennemgående har former, der går tilbage til den yngre genitiv Biorns (Mar. Kristensen i NoB 1920 p. 125). Hvis Bjerndrup virkelig indeholder Biorn og ikke Biarni (DgP Sp. 123), kunne forholdet dog eventuelt bero på de sønderjyske dialekters større konservatisme. At typen er ældst i Sønderjylland, antagelig fra århundrederne nærmest før vikingetiden, hænger måske sammen med, at den er indlånt til Norden fra Tyskland, hvor den er gammel og udbredt, særlig i visse egne af Westfalen (jfr. Sahlgren i NoB 1923 p. 88). Torp er den mest udbredte endelse i danske bebyggelsesnavne. I det nuværende Danmark findes over 2000 eksempler, deraf ca 145 i Nordslesvig, hvor endelsen er særlig almindelig i de østlige egne (Kort over udbredelsen i Sønderjyllands Historie I fig. 143). Forleddet er i ca 73 % af de sønderjyske torper et mandsnavn; Kvindenavne er derimod ikke påvist med sikkerhed. I mange tilfælde er de personnavne, der indgår, velkendt fra litterære, nordiske kilder, fx i Broderup, 3136 (Mandsnavnet glda. Brothir), Elstrup, 3261 (Elef), Gammelstrup, 3257 (Gamal), Gundestrup, 3257 (Gunnar), Gøttrup, 3072 (Gøti), Hjerndrup, 3035 (Hiarni), Kastrup, 3061 (Karl), Kelstrup, 3013 (Kætil), Kolstrup, 3037 og 3191 (Kol), Moltrup, 3021 (Malti), Randerup, 3113 (Rani), Rangstrup, 3074 (Rafn), Svenstrup, 3262 (Swen) og Tovrup, 3257 (Tovi). Enkelte er imidlertid sammensat med personnavne, der ikke er overleveret i nordisk, men som genfindes i andre germanske sprog. Fx indeholder Hvinderup, 3033, et mandsnavn beslægtet med oty. Hwini og Hwiniu, Lintrup, 3057, et *linti, identisk med ohty. Linzo, og forleddet i Hokkerup, 3231, svarer til oe. Hocca. Ca 23 % af navnene er sammensat med appellativer og adjektiver, fx Aarup, 3053, 3061 og 3223 (å), Hyrup, 3017 og 3073 (glda. høgh ”gravhøj”), Jegerup, 3043 (snarest af glda. ëki ”egebevoksning”), Lunderup, 3212 (Lund), Mellerup, 3059, 3074 og 3214 (glda. mæthal) og Stenderup, 3015, 3051, 3071 og 3244 (Sten). Endelsen indgår også i godt en snes sønderjyske marknavne, hvoraf størstedelen, ligesom de tilsvarende bebyggelsesnavne, er sammensat med personnavne; Lokaliteterne har sikkert i næsten alle tilfælde navn efter forsvundne bebyggelser. Enkelte gård- og husnavne på torp synes at være af spøgende karakter og er formodentlig ganske unge, fx Nælderupgård, 3211 (Planten nælde) og Klattrup, 3223 (subst. klat el. verb. klatte). - Endelsen får efter forled på -s udviklingen -thorp > -torp > -trop, senere skrevet -trup; Formen -trop forekommer allerede i VJb i navnene Kyrstrop og Thyurstrop (BrN GG II p. 258 f.). Hvor forleddet ender på

en tryksvag vokal (som regel gen. på -a af et svagtbøjet mandsnavn), synkoperes denne meget tidligt. Synkopen er ældre end den jyske klusilsvækkelse og vi får derved overgange som Sotæthorp > Sötþorp > Sottorp > Sottrup (jfr. M. Kristensen i NoB 1932 p. 128 ff.). Den usammensatte form Terp (og endelsen i navnet Abterp, 3116) beror muligvis på delabialisering af et ældre *tørp, opstået ved en overgang af o > ø foran antekonsonantisk r (BrN GG I p. 186). Muligt er det dog også, at der foreligger påvirkning fra ofris. therp.

-um. De navne, der i nutiden ender på -um, består hovedsagelig af to grupper: 1. dat. plur. -former på glda. -um. Herhen hører talrige sønderjy. marknavne, der først er blevet erkendt som dat. plur. Former af H. V. Clausen (Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse p. 176 f.), hvorimod M. Kristensen med urette anså dem for sammensætninger med et subst. svarende til oldn. hofn ”græsgang” (NoB 1920 p. 115 ff.). Et bevis for, at de ikke kan være sammensat med et subst., er den omstændighed, at de aldrig indeholder adjektiver eller personbetegnelser. Eksempler på dat. plur. -former er bl.a. Ballam, Bjærgum, Bodum, Bækkum, Dravum, Engum, Hojum, Kærum, Madum, Rojum, Stenum, Toftum og Spjoldum; det sidste navn forekommer kun i Vestslesvig. I flere tilfælde forekommer de samme former også som bebyggelsesnavne, således Ballum, Bjærgum, Bodum og Toftum. Det drejer sig formodentlig om gamle naturnavne, der i forholdsvis sen tid er gået over til bebyggelsesnavne. Da dat. plur-formen på -um kun rent sporadisk er bevaret i Jyske Lov, tør man sikkert gå ud fra, at dat. plur.-navnene er ældre end ca 1200. En nærmere datering frembyder sig ved, at nordiske navne af samme type forekommer i England, bl.a. et marknavn *Haugum, hvorved de danske dat. plur.-navne med stor sandsynlighed kan dateres til vikingetiden og den ældste middelalder. Enkelte navne, fx Løgum, er dog utvivlsomt ældre, selv om dativsformen først har sejret i løbet af middelalderen. De fleste sønderjyske bebyggelsesnavne på -um må antages at være dat. plur.-former. 2: Navne på glda. -hëm, samme ord som da. hjem, oldn. heimr. Herhen hører sikkert 4 navne, der alle ligger i det nordvestlige hjørne af Sønderjylland, Arnum, Gram, Høm og Seem, samt muligvis Vinum i Døstrup sogn. Gruppen slutter sig geografisk til de nørrejyske (vestjyske) hëm-navne. Betydningen af hëm er sikkert i hovedmassen af navnene, ”landsby eller gård”, men der synes også at kunne konstateres et ældre lag, der har bevaret en gammel betydning ”bygd, befolket område”. Heim-navne er udbredt over næsten hele det germanske område, men der er den forskel, at de på nordisk grund ikke sammensættes med personnavne, således som i Vestgermansk, ligesom typen -ingheim (eng. Birmingham; ohty. Sigulfingheim) mangler i Norden. De danske heim-navne tilhører sandsynligvis folkevandringstiden og falder således i tid sammen med heim-navne over store dele af Vesteuropa; jfr. at navne på -ham i England tilhører den første tid efter den angelsaksiske erobring. Om um-navnene se iøvrigt Kr. Hald, De danske Stednavne på -um, Kbh. 1942. - En særstilling indtager den moderne endelse -lum. I det ofte forekommende Ballum foreligger der en gl. dat. plur.-form, men som regel er endelsen opstået af et ældre -holm (se ovfr.), fx i navnet Kringlum, 3111. I enkelte navne (Ellum, Vollum) er -lum opstået ved indskud af Svarabhakti-vokal i en oprindelig Im-forbindelse. - Om endelsen -rum se ovfr.

Vad (glda. wath, glsv. vaþ, oldn. vað, n. ”vadested”). Ordet indgår i over 300 sønderjyske stednavne, fordelt over hele området langs de større og mindre vandløb. Forleddet i de med vad sammensatte navne er som regel ord, der sigter til beskaffenhed (Dybvad, Skidenvad), beliggenhed (Damvad, Galgevad), naturforhold (Mosevad, Lundvad), Dyr (Svinevad, Hestevad, Hjortvad), planter (Egvad, Bøgvad), færdselens retning (Tingvad, Møllevad) eller trafikanternes art (Kællingvad, Skindervad, Præstevad); sjældnere indgår personnavne (Bodilsvad, Persvad). Ved de mere betydelige vadesteder er ofte opstået bebyggelser; en række landsbynavne ender på -vad: Bøgvad, Hjortvad, Hydevad, Jyndevad, og flere er endogså blevet sognenavne: Brede (oprindi. Bredvad), Hellevad og Oksenvad; i navnene Egvad og Havervad er -vad dog ikke det oprindelige efterled.

Vang (glda. wang, oldn. vangr, m., got. waggs). Ordet, hvis grundbetydning er ”krumning” (jfr. det aflydende mnty. wingeren, ”krumme sig”), forekommer i de forskellige germanske sprog i bet. som ”slette”, ”mark”, ”eng”. I norske stednavne indgår det i bet. ”græsgroet slette, grønning”, ofte om græsvolden omkring kirkegården, hvor menigheden samles, hvorved det bliver navn på kirkesteder (NG indl. p. 84). I glda. bruges ordet ”dels i alm, om det dyrkede agerland, dels spec. om den ene dyrkede del af de (oftest 3) større dele, hvori bymarken var delt” (P. Skautrup, Den jyske Lov p. 371). Bet. ”(større) del af bymarken” indgår i talrige nordiske marknavne i Danelagen og må forudsættes i alt fald i de fleste danske marknavne på -vang. I Sønderjylland indgår endelsen kun i et enkelt gammelt landsbynavn, Søvang, 3132, men er derimod almindelig i marknavne. Forleddene er i de fleste tilfælde appellativer, men undertiden personnavne, fx i Asservang, Bjørnsvang, Keldsvang, Staffensvang og Tullesvang.

Terp Vestermark. Gården, Vestermarksvej 12 i baggrunden tilhører gårdmand Arne Brodersen. Gården er fra 1928 og dens første ejer var Anton Milert Mathiesen. Den gang hørte der 14, ol ha til gården. Arne Brodersen overtog gården i 1979 og driver i dag et jordtilliggende på 34,49 ha. Foto: H. Haugaard, sept. 1988.

Vase (glda. wasi, glsv. vasi). Bruges i ældre dansk dels i bet. ”(Ris-) knippe”, dels i bet. ”vej”, oprindelig vej, dannet ved opfyldning med risknipper. I jysk betyder vase dels ”snoet halmbånd”, dels ”underjordisk vandtræk af småsten eller faskiner” og ”landevej, indgrøftet vej lagt forhøjet over blød grund” (Feilberg). I sønderjyske marknavne bruges ordet vistnok i bet. ”opfyldt vej over lav grund” uden hensyn til, om vejen er anlagt på faskiner. Ordet forekommer også i nty. i bet. ”risknippe, faskine” (SchLüb u. wase, Mensing u. Waas), og i DS I p. XII er det derfor formodet, at det i denne bet. er låneord i nordisk. Dette må dog betragtes som usikkert, ligesom det er usikkert, om ordet er identisk med ohty. waso i bet. ”fugtig jord”, hvilket undertiden antages (jfr. R.E. Zachrisson, English place-names and river-names containing the primitive germanic roots *vis, *vask p. 32, fodnote 1). Ordene holdes adskilt af Walde-Pokorny I p. 308 ff.

Ved (glda. with, glsv. viþer ”skov, træ", oldn. viðr, m. ”træ på roden; tommerstok, træstok; skov”). Ordet antages i almindelighed at være beslægtet med lat. divido ”deler”, således at den oprindelige betydning skulle være ”grænse”, derefter ”grænseskov”. Ordet bruges ofte om større skovstrækninger, fx Tiveden i Sverige, Hornsved og Stensved på Sjælland. I Sønderjylland, hvor det indgår i 15-20 bebyggelsesnavne og adskillige naturnavne (ofte med bortfald af v), må det dog også have været brugt om mindre skovarealer. I navnet Tiset, 3061, er forleddet gudenavnet Ti, hvorimod de øvrige navne på -with alle har appellativisk forled, fx Stendet (sten), Lindet (lind), Dyndved (dynd) etc. Af sakral karakter er foruden Tiset navnet Helleved, 3259, der er sammensat med adj. hellig.

Vejle (glda. wæthil (VJb), oldn. vaðill, m. ”vaden, grundt sted, hvorover man kan komme frem gennem vandet” (Fritzner), en suffiksafledning af ordet vad). Det danske wæthil kan enten gå tilbage til et *veðill, hvor suffikset -ill har virket omlyd, som i oldn. ferill og bendill, eller vokalen kan være opstået under bøjningen (oldn. vaðill, dat. veðli); et isl. veðill, som anføres af Hellquist, E02 u. vad 5, har ikke kunnet eftervises. I sønderjysk forekommer ordet i ca 85 navne, deraf 35 i Aabenraa amt, og ordet optræder i de nordvestlige områder, men ellers mest i formen væle, idet th er bortfaldet ligesom i glda mæthæl. Det ser ud til, at ordet på sønderjysk grund mest har været brugt om mindre betydningsfulde vadesteder, overgange over småbække; det indgår heller ikke i landsbynavne således som vad (muligvis dog i Fole, 3059), men det er måske tilfældigt; udenfor Sønderjylland findes ordet ret alm. i bebyggelsesnavne (Vejle, Fårevejle, Fævejle, Vejlby o. lign.).

Vrå (glda. wra, oldn. rá, f. ”vrå, krog, hjørne”). Ordet er et germ. *wranho, i vernersk vekselforhold til subst. vrang, der ligeledes indgår i danske stednavne (Sv. Aakjær i DSt 1922 p. 24 f.). Betydningen er ”krog, afsides lokalitet”, og ordet indgår i 40-50 sønderjyske stednavne, deriblandt nogle få bebyggelsesnavne, der alle betegner små lokaliteter; ældst overleveret er Karlsvrå, 3134, der nævnes 1238. Typen går sikkert tilbage til vikingetiden, idet marknavne på -wra er almindelige i Danelagen (H. Lindquist, Middle-English place-names of Scandinavian origin p. 197 ff.). De fleste navne på -vrå har appellativisk forled. Sammensat med personnavne er foruden det nævnte Karlsvrå bl.a. Knudsvrå, 3011, og Kallesvrå, 3213.

Væle. Se under Vejle.

Kilde:
- ”Sønderjyske Stednavne”. Indledningsbindet 1944. Udgivet af Stednavneudvalget. Afsnittet om ”Efterled og endelser”, side 17-66.

De vigtigste litteraturforkortelser- og henvisninger:
Aagaard 1815 = Knud Aagaard, Beskrivelse over Terning Lehn. Kbh. 1815.
Aarb. = Årbøger for nordisk Oldk-yndighed og Historie.
Aasen = Ivar Aasen, Norsk Ordbog. 2. Udg. Christiania 1873.
AM = Afskrift i den Arna-Magnæanske Samling.
Nik. Andersen = Fonetiske optegnelser af Nikolaj Andersen, død 1919, i Stednavneudvalget.
APhS = Acta Philologica Scandinavica.
Ark., A. NF = Arkiv för nordisk filologi.
B = Boniteringssager.
Beskr = Beskrivelse.
BL = Boniterings og Landmålingssager.
BLU = Boniterings-, Landmålings- og Udskiftningssager.
Blöndal = Sigfûs Blöndal, Islandsk-Dansk Ordbog, Reykjavik 1920-24.
Bosworth-Tolier = An Anglo-Saxon Dictionary, based on the manuscr. col. leetions of Joseph Bosworth, ed. by T. Northcote Toiler. Oxford 1898.
Boy Mäller = Boy P. Möller, Wörterbuch der Sylter Mundart. Hamburg 1916. BrN GG = Johs. Brøndum-Nielsen, Gamrneldansk Grammatik I-Ill. Kbh. 1928-35.
BU = Boniterings- og Udskiftningssager.
Contractb. = Contractbuch i Amtsgericht Flensburg's Arkiv.
Coupon = Couponboger (Kort) til TM. Matrikulsarkivet.
Da. Mag. = Danske Magazin.
Danckw = Caspar Danckwerth, Newe Landesbeschreibung der zwey Hertzogthümer Schleswich vnd Holstein. Husum 1652.
Da. Saml. = Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Litteraturhistorie.
DAtI = Pontoppidan, Den Danske Atlas. Tomus VII. Kbh. 1781. DF = Danske Folkemål.
DgP = Danmarks gamle Personnavne, udgivet af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen, under Medvirkning af Rikard Horuby. Kbh. 1935 fig.
DiplFI = Diplomatarium Flensborgense 1-11. Kbh. 1865-73.
Dok = Dokument.
DS = Danmarks Stednavne Nr. i ff. Kbh. 1922 ff.
DSt = Danske Studier.

Dörfer 1805 = Joh. Friedr. Aug. Dörfer, Topographie von Schleswig in alpha. betischer Ordnung. Schleswig 1805.
Dörfer 1829 = ovennævnte Værk i 3. tdg., Schleswig 1829.
Emil Olson = Emil Olson, De appellativa subst•antivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916.
Espersen = Bornholrnsk Ordbog af J. C. 5. Espersen. Kbh. 1908. Falk-Torp Etym.
Wb. = Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch, von II. S. Falk und Alf Torp. 1-11. Heidelberg 1910-11.
Feilb. = H. F. Feilberg, Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål I-IV. Kbh. 1886-1913.
Fritzner = J. Fritzner, Ordbog over det gamle norske Sprog 1-Ill. Kristiania 1886-1896.
FT Folketælling. Rigsarkivet.
Förstem. NO = E. Förstemann, Altdeutsches Namenbuch. II. Ortsnamen. Förstem. NP E. Förstemann, Altdeutsches Namenbuch. I. Personennamen.
Ost = Generalstabens Maalebordsblade j 1:20.000.
Ost 1857-58 Danske Generalstabskort 1857-58.
HdDB = Herredags-Dombog.
Hellq. EO = E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok. Lund 1922. 2. Udg. Lund 1939.
Hellq. Sjön = E. Hellquist, Studier öfver de svenska sjönamnen (Svenska landsmålen). Stockholm 1903-06.
Hoithausen = Altfriesisches Wörterbuch von F. Hoithausen. Heidelberg 1925. I = Indberetning til Stednavneudvalget.
mdi. = Indledningen, i Sønderjyske Stednavne Bd. I.
mdi. Stud. = Johannes Steenstrup, Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning. Kbh. 1909.
mv = Inventar, dvs. godsfortegnelse.
Jacobsen og Matras = M. A. Jacobsen og Chr. Matras, Færosk-Dansk Ordbog. Tôrshavn 1927-28.
Jakobsen = Jakob Jakobsen, Etymologisk Ordbog over det norrøne Sprog på Shetland. Kbh. 1921.
Jb = Jordebog. -
Jenssen-Tusch H. Jenssen-Tusch, Nordiske Plantenavne. Kbh. 1867.
J. Sørensens Kort = Danske Søkort af Jens Sørensen 1646-1723, udg. af Johannes Knudsen. Kbh. 1916.
Jy. Saml. = Samlinger til jysk Historie og Topografi.
K = Kort. -
Kalkar = O. Kalkar, Ordbog til det ældre danske Sprog I-V. Kbh. 1881-1918.
KancBrevb = Kancelliets Brevboger, udg. C. F. Bricka m. fi. Kbh. 1885 fig. KiersAtl = Atlas over Oster. Lygurn sogn ved Sognepræst P. Kier. 1813-21. Lyskopi fra 1923 i Stednavneudvalget efter Haderslev Amtsmusæums Kopi på gennemsigtigt papir.
Kirkeinv = Kirkeinventar, dvs. Fortegnelse over Kirkens Ejendom. Kok J. Kok, Det danske Folkesprog i Sønderjylland. 1-11. Kbh. 1863-67. KortFm Kort over de danske folkemål med forklaringer ved Valdemar Bennike og Marius Kristensen. Kbh. 1898-1912.
KronSk = Kronens Skøder I-Ill, udg. af Rigsarkivet. Kbh. 1892-1943.
L = Landmålingssager.
Lasch-Borchling = A. Lasch u. C. Borchling, Mittelniederdeutsches HandwOrterbuch. Hamburg 1928 ff.
LB = Løgumbogen 1578 (SRD VIII).
LDipl = Langebeks Diplomatarium. Rigsarkivet.
Lexer = M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. Leipzig 1872-78. Lex. poet. = Lexicon Poeticum Antiquæ Linguæ Septentrionahs. Ny Udg. ved Finnur Jônsson. Kbh. 1913-16.
Lind Bin. = E. H. Lind, Norsk-isldndska personbinamn från medeltiden. Uppsala 1920-21.
Lind Dopn. = E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade narnn från inedeltiden. Uppsala 1905-15.
LU = Landmaalings- og Udskiftningssager.
Lundgren-Brate = M. F. Lundgren og E. Brate, Personnamn från medel. tiden (Svenska landsmålen). Stockhohn 1892-1935.
Lyngby = Fonetiske Optegnelser af K. i. Lyngby. Anført med Aarstal. Jfr. de detaillerede Oversigter i Anders Bjerrum: K. J. Lyngby's Jyske Grammatik, Kbh. 1942.
M = Matrikul. Matrikulsarkivet.
Mandt = Ekstraskattemandtal. Rigsarkivet.
MB = Markbog i Rigsarkivet.
Mojer = Johs. Mejers Kort i Danckwerths Landesbeschreibung 1652.
Mejer 1641 = Johs. Mejers håndtegnede kort over Aabenraa amt, Rigsarkivet. Nu udgivet i N. E. Nørlund, Johannes Mejers Kort over det danske Rige. Bd. 3. Kbh. 1942.
Mensing = O. Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch. Neumünster 1927-35.
Molbeeh = Dansk Dialect. Lexikon. Kbh. 1841.
Molbech Dsk. Gloss. = C. Molbech, Dansk Glossarium. 1-11. Kbh. 1857-66. Moth = Moths Ordbog, Manuskript paa Kgl. Bibliotek, cit. efter Kalkar. NE = 0. Rygh, Norske Elvenavne. Kristiania 1904.
NecrRip = Necrologium Ripense (SRD V).
NG = Norske Gaardnavne, udg. af O. Rygh m. fl. Kristiania 1897 ff.
Nissen 1840 = J. Nissen, Haderslev Amt. En statistisk-topographisk Frem. stilling. Haderslev 1840.
NoB = Nanm och Bygd, Tidskrift för nord. ortnamnsforskning.
Nord. Kult. = Nordisk Kultur.

Oda. Personn. = O. Nielsen, Olddanske Personnavne. Kbh. 1883.
ODS = Ordbog over det danske Sprog. Grundlagt af Verner Dahlerup. Kbh. 1919 ff.
OGB = Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. Gateborg 1923 ff.
Oldekop = H. Oldekop, Topographie des Herzogthums Schleswig. Kiel 1906.
Opt. = Optegnelse, i Stednavneudvalget.
Ortschaftsverz. = Ortschafts-Verzeichnis von Schleswig-Holstein. Schleswig 1890.
Outzen = N. Outzen, Glossarium der friesisehen Sprache. Kopenhagen 1837.
Pav. Kopib. = Kopiboger i Vatikanets Arkfv.
P. Jensen = P. Jensen, Wörterbuch der nordfriesischen Sprache der Wiedingharde. Neumünster 1927.
Postadr9 = Postadressebog for Kongeriget Danmark, udg. af ViIh. H. Finsen, 9.udg. Kbh. 1921.
Postadrl940 osv. = Post- og Telegraf. Adressebog for Kongeriget Danmark 1940 osv.
Præsteindb. = Præsteindberetning.
Ravn 1920 = Optegnelser af Lærer J. J. Ravn, i Stednavneudvalget.
Reg = Register.
RegCapSlesv = Registrum Capituli Slesvicensis.
RegChrl = Registrum Christierni Imi, Urkundensarnml. der Gesellschaft für ScMeswigHolstein.Lauenburgische Gesehichte. Bd. IV.
Rep. = Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis I-IV, udg. ved Kr. Erslev. Kbh. 1894-1912. Series Secunda I-IX udg. ved William Christensen. Kbh. 1928-39.
Rhode 1775 P. Rhode, Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse, Kbh. 1775.
Richthofen = K. F. v. Richthofen, Altfriesisches Wörterbuch. Göttingen 1840. Rietz = J. E. Rietz, Svenskt Dialekt. Lexikon. Malmö 1867.
RJb = Roskildebispens Jordebog. SRD VII.
RO = Ribe Oldemoder (Avia Ripènsis), udg. ved 0. Nielsen. Kbh. 1867. Ross = H. Ross, Norsk Ordbog. Christiania 1895.
Rygh Personn. = O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsriavne. Kristiania 1901.
SchLüb = Schiller und Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen 1875-81.
Schlvter Ordbok = O. J. Schlyter, Ordbok tju Samlingen al Sweriges Gamla Lagar. Lund 1877.
Schmidt 1852 = J. N. Schmidt, Slesvigs Land og Folk. Aabenraa 1852. Schmidt-Petersen NF = J. Schmidt-Petersen, Die Orts- und Flurnarnen Nordfrieslands. Husum 1925.
Schröder 1837 = Johs. v. Schröder, Topographie des Herzogthums Schleswig. Schleswig 1837.
SJb Slesvigbispens Jordebog (SRD VII og Quellensammlung der SchleswigHolstein-Lauenburgischen Gesellschaft für vaterlåndische Geschichte VI). Sk = Skatteliste.
SkovK = Skovkort.
Sognek = Sognekort.
SoK = Sprog og Kultur.
SOÄ = Ortnamnen i Ålvsborgs Lân, utg. av Kungi. Ortnamnskommittén. Stockholm 1906-40.
Spec = Specifikation.
SRD = Scriptores Rerum Danicarum I-VIII, udg. af Jacob Langebek ru. fl. Hafniæ 1772-1878.
Söderwall = K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket 1-111. Lund 1884-1885.
Sønderjy. Årb. = Sønderjydske Årbøger.
Tax = Taksation.
Terpager = Terpager, Ripæ Cimbricæ. Flensborg 1736.
TGst = Tyske Generalstabskort.
TM = Tysk Matrikul. Matrikulsarkivet.
Torp NEO = Torp, Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania 1919. Trap' Trap, Hertugdømmet Slesvig. Kbh. 1864.
Trap' = Trap, Kongeriget Danmark, 2. tdg. Kbh. 1872-79. Trap4 = Trap, Kongeriget Danmark. 4. IJdg. Kbh. 1920 ff.
15 = Udskiftningssager.
IJB1 = Blandinger til Oplysning om dansk Sprog i ældre og nyere Tid udgivne af 15 uiversitets-Jubilæets Danske Samfund. Kbh. 1881-1916.
Walde-Pokorny = Alois Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, herausg. v. Julius Pokorny. I-III. Berlin u. Leipzig 1927-32.
Vendell = Herman Vendell, Ordbok över de Ostsvenska dialekterna. Helsingfors 1904.
Verz = Verzeichniss.
Vid. = Vidisse, bekræftet Afskrift.
Vid, og Vedt. = Danske Vider og Vedtægter I-V, udg. af Poul Bjerge, Thyge J. Søegaard og Aug. F. Schmidt. Kbh. 1904-38.
VJb = Valdemar den Andens Jordebog, udg. af 0. Nielsen, Kbh. 1873, samt af Svend Aakjær, Kbh. 1926 fig.
VSK = Videnskabernes Selskabs Kort.
VSO = Dansk Ordbog, udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Kbh. 1793-1905.
Xenia Lideniana = Xenia Lideniana, Festskrift tillågnad Professor Evald Lidén. Stockholm 1912.

ZSHG Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte. ÆDA De ældste danske Archivregistraturer I-V, udg. af T. A. Becker m. fi. Kbh. 1S54-1910.

ANDRE FORKORTELSER:
ags. angelsaksisk,
oldengelsk. da. = dansk.
eng. = engelsk. fris. = frisisk.
Gd, Gde = Gård, Gårde.
glda. = gammeldansk.
glsv. = gammeisvensk.
got. = gotisk.
H. = Herred.
Hgd = Hovedgård.
Hs, Hse = Hus, Huse.
isl. = islandsk. jy. = jysk.
Kbst. = Købstad.
Lb Landsby. Ml = Mølle.
mnty. = middelnedertysk.
no.norsk.
nty. = nedertysk (herunder slesvig-holstensk).
oe., oeng. = oldengelsk.
ofris. = oldfrisisk.
oht. = oldhojtysk.
oir. = oldirsk.
oldn. = oldnordisk (oldnorskislandsk).
oldsa. = oldsaksisk.
Sb = Sogneby.
shetl. shetlandsk.
sv. = svensk.
ty. = tysk.
u. A. = uden årstal.
u. D. uden Dato.
Vml = Vandmølle.
ænyda. = ældre Nydansk.
ænysv. = ældre Nysvensk.